

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหาวิจัย

การประกอบธุรกิจของรัฐในประเทศไทยหรือสยามประเทศนั้นได้มีการปฏิบัติกันมาตั้งแต่ยุคสมัยสุโขทัย การประกอบธุรกิจดังกล่าวดำเนินการผ่านยุคสมัยอยุธยา และธนบุรี มาจนถึงยุคสมัยรัตนโกสินทร์ บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐดังกล่าวมีพลวัตและปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างต่อเนื่องตลอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน อย่างไรก็ตามในการประกอบธุรกิจของรัฐไทย ทั้งที่ได้ดำเนินการภายในประเทศและมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงลำพังหรือดำเนินไปอย่างโดดเดี่ยว หากแต่เกิดขึ้นในบริบทของ โลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ประเทศต่าง ๆ ถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันในระดับโลก

การประกอบธุรกิจของรัฐไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ สามารถแบ่งบทบาทออกได้เป็น 2 ยุคใหญ่ ๆ ได้แก่

1. ยุคที่รัฐประกอบธุรกิจโดยเน้นที่บทบาทด้านการค้าเป็นหลัก ยุคนี้เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นยุคที่รัฐเข้าไปมีบทบาทควบคุมและแทรกแซงกิจกรรมด้านการประกอบธุรกิจ โดยเน้นไปที่การค้าขายของรัฐ
2. ยุคที่รัฐประกอบธุรกิจโดยเน้นที่บทบาทด้านการผลิตเป็นหลัก ยุคนี้เริ่มตั้งแต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง โดยรัฐเข้าไปดำเนินการในฐานะผู้ผลิตสินค้าและบริการในด้านต่าง ๆ โดยตรง เช่น การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นมาแข่งขันกับกิจการของเอกชน มาจนถึงยุคแห่งการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ

การประกอบการค้าของรัฐไทยตั้งแต่อดีตเราจะพบว่ารัฐมีบทบาททางการค้าบนฐานของระบบไพร่หรือเศรษฐกิจส่วยเป็นหลัก กล่าวคือในสมัยสุโขทัย ระหว่างปี พ.ศ. 1748-1893 พบว่ารัฐมีบทบาทในการค้าขายด้วยการแต่งตั้งสำเภาของหลวงโดยมีส่วยเป็นสินค้าไปค้าขายกับเมืองจีนเป็นครั้งคราว (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 5, 2460, หน้า 12-13)

ในขณะเดียวกันหน่ออ่อนของกระแสโลกาภิวัตน์ ได้เริ่มปรากฏขึ้นแล้วทางซีกโลกตะวันตก กล่าวคือในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13-14 ได้มีการเดินเรือสำรวจทางทะเลของคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) และได้ค้นพบทวีปอเมริกาซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการออกเดินทางสำรวจทางเรือเพื่อค้นคว้าหาทางไปสู่ดินแดนแห่งใหม่ของชาวตะวันตกอีกเป็นจำนวนมาก

การค้นพบทวีปอเมริกาของโคลัมบัสและการออกเดินทางสำรวจทางเรือเพื่อค้นคว้าหาทางไปสู่ดินแดนแห่งใหม่ของชาวตะวันตกดังกล่าวนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกระแสโลกาภิวัตน์และทวีความเข้มข้นขึ้นในเวลาต่อมา โฉมหน้าอันแท้จริงของกระแสโลกาภิวัตน์ปรากฏขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และแผ่อิทธิพลอย่างรุนแรงไปจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยมีโปรตุเกสและสเปน เป็นชาติตะวันตกกลุ่มแรกที่ขยายอำนาจไปทั่วโลกในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 15-17

ส่วนอังกฤษ ฝรั่งเศส และฮอลันดา ได้ขยายอำนาจเข้าผูกขาดเส้นทางเดินเรือซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นเส้นทางของโปรตุเกสและสเปน ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-17

ภาพการประกอบธุรกิจการค้าของรัฐบาลไทยสมัยอยุธยาตอนต้น คือตั้งแต่ พ.ศ. 1893-2034 เราพบว่าผู้ที่มีบทบาทในการประกอบการค้าคือพระมหากษัตริย์และพระมหากษัตริย์ยังทรงอนุญาตให้ราษฎรสามารถติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวต่างชาติได้และเมื่อรัฐไทยได้ติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้นปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ทรงปรับปรุงระบบกฎหมายพระอัยการต่างๆ ในการควบคุมการค้าระหว่างประเทศให้เหมาะสมมากขึ้น เช่น กฎหมายตำแหน่งนาพลเรือนเป็นต้น และได้ตั้งกรมทำขึ้นเป็นหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ (กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2, 2550, หน้า 266-268)

ในสมัยอยุธยาตอนกลาง คือตั้งแต่ พ.ศ. 2034-2231 พบว่าการค้าขายกับต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดพร้อม ๆ กับการปรับเปลี่ยนบทบาทและรูปแบบในการประกอบธุรกิจของรัฐหลายประการ เช่นการกำหนดระเบียบการค้าขายให้รัดกุมและการควบคุมสินค้าเข้าและสินค้าออก รวมทั้งมีการตั้งพระคลังสินค้าขึ้นเป็นหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ผูกขาดและควบคุมการค้ากับต่างประเทศ เป็นต้น (ขุนวิจิตรมาตรา, 2516, หน้า 174)

เนื่องจากสมัยอยุธยาตอนกลาง ตรงกับช่วงระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้แผ่อิทธิพลเข้ามาสู่รัฐไทยและส่งผลกระทบต่อบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐบาลไทยมาก กล่าวคือในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะเวลาที่โปรตุเกสและสเปนได้เปิดเส้นทางทางการค้าระหว่างประเทศไปทั่วโลกรวมทั้งได้เข้ามาติดต่อค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาด้วย (ขุนวิจิตรมาตรา, 2516, หน้า 111)

ส่วนการประกอบธุรกิจการค้าในสมัยอยุธยาตอนปลาย คือตั้งแต่ พ.ศ. 2231-2310 พบว่าตกต่ำมากเนื่องจากพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาตอนปลายทุกพระองค์ไม่ทรงส่งเสริมการค้าติดต่อค้าขายกับชาวตะวันตกและประเทศตะวันตกได้เปลี่ยนท่าเลกาการค้าไปยังประเทศอื่น (ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 27, 2465, หน้า 427)

การประกอบธุรกิจของรัฐไทยสมัยธนบุรี ในระหว่างปี พ.ศ. 2310-2325 พบว่าในช่วงสั้น ๆ ของกรุงธนบุรีนั้นประสบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำเนื่องจากผลของสงครามกับประเทศใกล้เคียง (บึงอร ปิยะพันธุ์, 2538, หน้า 186) อย่างไรก็ตามเราพบว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงประกอบธุรกิจการค้าต่างประเทศตลอดรัชกาล (ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 65, 2480, หน้า 88-89)

ภาพการประกอบธุรกิจของรัฐไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2398 เราพบว่ารัฐไทยเริ่มต้นค้าขายกับชาวต่างประเทศตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 55, 2473, หน้า 12-13) และการค้าเจริญรุ่งเรืองขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2352-2394 และยังคงค้าขายในระบบผูกขาดโดยมีพระคลังสินค้าทำหน้าที่ควบคุมการค้ากับต่างประเทศเหมือนกับสมัยอยุธยา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2506, หน้า 153)

ต่อมาใน พ.ศ. 2369 อังกฤษได้เดินทางเข้ามาทำสัญญาเบอร์นีซึ่งเป็นสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าขายกับไทย และในปี พ.ศ. 2376 สหรัฐอเมริกาได้เดินทางเข้าขอทำสัญญาว่าด้วยการค้ากับไทย โดยมีเนื้อหาทำนองเดียวกับสัญญาเบอร์นี (ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 62, 2497, หน้า 67)

จะเห็นได้ว่าลักษณะการประกอบธุรกิจของรัฐไทยกับต่างประเทศแต่เดิมนั้นอำนาจสูงสุดในแผ่นดินเป็นของพระมหากษัตริย์ ทำให้การค้าขายทั้งภายในประเทศและการค้าต่างประเทศตกอยู่ในความควบคุมดูแลของพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ โดยมีพระคลังสินค้าทำหน้าที่ควบคุมการค้าระหว่างประเทศ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2398 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียแห่งประเทศอังกฤษได้ส่งเซอร์ จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) เป็นราชทูตเดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธภาพทางพระราชไมตรีและเจรจาทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้ากับราชสำนักไทย (สยาม) และรัฐไทยได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ากับอังกฤษ เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) (ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 62, 2497, หน้า 225) สัญญาฉบับนั้นคือ “สนธิสัญญาเบาว์ริง” (Bowring Treaty)

สนธิสัญญาเบาว์ริง มีสาระสำคัญอยู่ที่การกำหนดให้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ให้มีการค้าเสรีและให้มีภาษีเข้าและขาออกในอัตราที่แน่นอนคือในอัตราร้อยละ 3 สนธิสัญญานี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อรัฐไทยและใช้บังคับอยู่เป็นเวลาถึง 70 ปี จนกระทั่งมีการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาดังกล่าวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และประสบผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2482 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีการแก้ไขและลงนามในสนธิสัญญาใหม่กับโลกตะวันตกและญี่ปุ่นทั้งหมด

ผลจากการที่รัฐไทยได้ทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ากับอังกฤษนี้ ทำให้รัฐไทยต้องสูญเสียอำนาจอธิปไตยทางการศาลและสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและยังทำให้ระบบเศรษฐกิจของไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหลายประการและที่สำคัญที่สุดคือการยกเลิกพระคลังสินค้าและเปิดการค้าเสรีซึ่งพระคลังสินค้าเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ควบคุมการค้าระหว่างประเทศโดยมีรัฐเป็นผู้ผูกขาดทางการค้าแต่เพียงผู้เดียว และเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาผ่านสมัยธนบุรีมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นับเป็นเวลาที่ยาวนานกว่า 200 ปี ระบบพระคลังสินค้าต้องถูกยกเลิกไปเนื่องจากผลของสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อปี พ.ศ. 2398

กล่าวโดยสรุปแล้วเราพบว่าตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงช่วงที่รัฐไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ รัฐไทยมีบทบาทในการประกอบธุรกิจทางการค้าเป็นหลักโดยรัฐนำสิ่งของที่ได้จากไพร่ส่วยเป็นสินค้าในการค้าขายกับต่างประเทศ เนื่องจากรัฐไทยมีระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนระบบไพร่จึงทำให้รัฐหรือพระมหากษัตริย์สามารถนำส่วยและสิ่งของต่าง ๆ ที่ทางราชการใช้สอยไม่หมดหรือส่วยที่เป็นส่วนเกินมาเป็นสินค้าออกจำหน่ายให้แก่พ่อค้าชาวต่างชาติ อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาที่ผ่านมารัฐไทยจะมีบทบาทในการประกอบธุรกิจอยู่ใน 3 รูปแบบหลัก คือ

รูปแบบที่ 1 รัฐมีบทบาทในการประกอบธุรกิจในรูปแบบการแข่งขันกับภาคเอกชน ซึ่งมีเจ้านายขุนนางและชาวต่างชาติที่ได้รัฐอนุญาตให้ค้าขายโดยรัฐจัดตั้งกรมทำขึ้นมาเพื่อเป็นหน่วยงานทำหน้าที่ติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ

รูปแบบที่ 2 รัฐมีบทบาทในการประกอบธุรกิจในระบบการค้าแบบผูกขาด มีการกำหนดประเภทสินค้าต้องห้าม และมีระบบพระคลังสินค้าเป็นเครื่องมือในการประกอบธุรกิจ

รูปแบบที่ 3 รัฐมีบทบาทในการประกอบธุรกิจโดยรัฐปล่อยให้เอกชนสามารถประกอบธุรกิจได้โดยเสรีโดยรัฐเข้าไปเก็บภาษีอากรแทนรายได้จากการประกอบธุรกิจ

แต่หลังจากที่รัฐไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 แล้วมีผลให้พระคลังสินค้าต้องถูกยกเลิกไปส่งผลให้บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยถูกลดลงชั่วคราวโดยกระแสนิโกลาภิวัตน์ แต่หลังจากสนธิสัญญาเบาว์ริงสิ้นสุดลงปรากฏว่ารัฐไทยได้กลับเข้ามามีบทบาทในการประกอบธุรกิจอีกครั้งหนึ่งในรูปแบบรัฐวิสาหกิจ (State Enterprise)

กล่าวโดยสรุปแล้วจะพบว่ารัฐไทยสมัยใหม่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงจะมีบทบาทในการลงทุนทางการผลิตมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนในรูปแบบรัฐวิสาหกิจแต่บทบาทของรัฐ

ในการผลิตดังกล่าวนี้มีมากขึ้นลงจะเป็นไปตามความรุนแรงของกระแสโลกาภิวัตน์ กล่าวคือในช่วงแรกรัฐจะมีบทบาทในรัฐวิสาหกิจมากแต่ต่อมารัฐก็ต้องลดบทบาทในรัฐวิสาหกิจลง และต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายเป็นการเปิดเสรีให้กับภาคเอกชนในเวลาต่อมา ดังนั้นจึงน่าสนใจ ศึกษาว่าบทบาทของรัฐไทยในยุคสมัยใหม่มีการเกี่ยวข้องกับปัจจัยกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไร และปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศมีปฏิสัมพันธ์กับกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไร คำถามวิจัยนี้คาดว่าจะนำไปสู่การสร้างความรู้เกี่ยวกับบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทย สมัยใหม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษากระบวนการและพลวัตของ โลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงในช่วงหลังจากที่รัฐไทยได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษ
2. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกจากกระแส โลกาภิวัตน์กับปัจจัยเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในที่เปลี่ยนแปลงไปหลังจากที่รัฐไทยได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง
3. เพื่อศึกษาบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระแส โลกาภิวัตน์กับปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง

ขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการศึกษาถึงบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยที่มีพลวัตในการปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างต่อเนื่องตลอดมาจนถึงปัจจุบันภายใต้บริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยจึงแบ่งขอบเขตของการวิจัยออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. ด้านช่วงเวลาของการวิจัย

การศึกษามหาบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง จะเริ่มศึกษาตั้งแต่รัฐไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งเป็นสนธิสัญญาว่าด้วยการค้าเสรีในภูมิภาคที่ล่าอาณานิคม โดยการลงนามร่วมกันระหว่างประเทศอังกฤษและสยามประเทศ เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2398 และใช้บังคับอยู่เป็นเวลายาวนานถึง 70 ปี จนกระทั่งมีการยกเลิกไป การจะศึกษามหาบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยดังกล่าวจะดำเนินไปจนถึงปี พ.ศ. 2547 กล่าวคือเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2542 เพื่อเป็นเครื่องมือในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ก็เริ่มมีกระแสต่อต้านการแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิต

แห่งประเทศไทย (กฟผ.) ในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้การแปรสภาพรัฐวิสาหกิจชะงักงัน เนื่องจากเกิดการขัดแย้งทางการเมืองที่ยืดเยื้อเรื้อรังเริ่มตั้งแต่การต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร และการเมืองแบบ 2 ขั้ว ระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดง

2. ด้านเนื้อหาของการวิจัย

การศึกษายทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเน้นศึกษาปัจจัยในเชิงโครงสร้าง (Structural Factor) เป็นหลัก ปัจจัยเชิงโครงสร้างดังกล่าวประกอบด้วยปัจจัยภายนอกและภายในประเทศ ปัจจัยภายนอกประเทศได้แก่ปัจจัยจากกระแสโลกาภิวัตน์ ส่วนปัจจัยภายในประเทศได้แก่ปัจจัยด้านโครงสร้างเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมช่วงเวลาระยะยาวทางประวัติศาสตร์ เช่น ระบบเศรษฐกิจในประเทศ ระบบทุนนิยมโลก และโครงสร้างเศรษฐกิจไทย เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ในเชิงวิชาการ คาดว่าผลการศึกษาค้นคว้าที่ได้รับจะเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจของรัฐไทยสมัยใหม่จากแง่มุมของไทยศึกษา และจะทำให้รู้ถึงปัจจัยและภูมิปัญญาในการปรับบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในกระแสโลกาภิวัตน์
2. ประโยชน์ในเชิงนโยบาย คาดว่าผลการศึกษาค้นคว้าที่ได้รับจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนายุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและปรับบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยให้สอดคล้องกับอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่รุนแรง

การสำรวจองค์ความรู้

ในการสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทย ในกระแสโลกาภิวัตน์หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ผู้วิจัยได้สำรวจแนวคิดทฤษฎี เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็นหัวข้อดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์
2. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทภาครัฐ
3. เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์
5. นิยามศัพท์วิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

ปัจจุบันนี้เป็นยุคที่สังคมโลกกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกัน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรมโดยมองผ่านกระแสที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” (Globalization) ซึ่งเป็นกระแสที่มีความรุนแรงและแผ่กระจายครอบคลุมทุกส่วนของสังคมโลกโดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบทุนนิยมเป็นเครื่องมือในการแพร่กระจาย จึงนับได้ว่าโลกาภิวัตน์เป็นปัจจัยหลักที่สร้างกฎเกณฑ์ในการพัฒนาและการติดต่อสื่อสารในด้านต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

หากเราจะพิจารณาจากวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของคนในสังคมโลกจะเห็นว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์นั้นมีส่วนสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไปจากเดิม ผู้คนต่าง ๆ ให้ความสำคัญที่ระบบเศรษฐกิจแบบระบบทุนนิยมจนทำให้มองข้ามความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ จึงก่อให้เกิดปัญหาด้านสังคมขึ้นและทำให้วัฒนธรรมที่ดีงามในสังคมที่ถูกมองว่าล้าสมัย ถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมอื่นที่ลึกลับเข้ามาแทนที่ และทำให้วัฒนธรรมที่ดีงามเหล่านั้นเลือนหายไปที่สุดในที่สุด

นอกจากนั้นกระแสโลกาภิวัตน์ยังทำให้เกิดผลต่อระบบการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะในรูปแบบวิธีคิดและการบริหารจัดการที่อิงกับวัฒนธรรมตะวันตกโดยไม่ได้คำนึงถึงบริบทต่าง ๆ ของท้องถิ่น ดังนั้นจึงควรจะศึกษาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ที่มีผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อระบบต่าง ๆ ในสังคมเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

สังคมทั่วโลกมีการติดต่อสื่อสารกันได้อย่างทั่วถึงไม่ว่าจะเป็นการติดต่อระหว่างคนในภูมิภาคต่าง ๆ ในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจหรือวัฒนธรรม จนสามารถเรียกได้ว่า “โลกไร้พรมแดน” ที่ข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ไม่สามารถเป็นอุปสรรคของการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนระหว่างกันอีกต่อไป นักวิชาการได้บัญญัติศัพท์ “โลกาภิวัตน์” (Globalization) ขึ้นใช้เมื่อประมาณ 60 กว่าปีมานี้มีความหมายว่ากระบวนการทางสังคมที่เคยอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ได้ลดลง และประชาชนเองก็รู้ถึงภาวะดังกล่าวนี้ด้วย (Waters, 1996)

โลกาภิวัตน์เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ “Globalization” ซึ่งมีผู้รู้ให้ความหมายไว้ว่า “โลกไร้พรมแดน” คำว่าโลกไร้พรมแดนเข้ามาสู่สังคมไทยในยุคที่เรียกว่า “ยุคไอที” (Information Technology : IT) โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเมื่อมีการเกิดเครือข่ายโทรคมนาคมที่เชื่อมโยงทั่วโลกด้วยระบบคอมพิวเตอร์ที่เรียกว่า “อินเทอร์เน็ต (International Network : Internet)” อินเทอร์เน็ตมีคุณสมบัติเชื่อมโยงต่อโลกอย่างมหาศาลเนื่องจากทำให้มนุษยชาติสามารถค้นหาความรู้ที่มีอยู่รอบโลกได้โดยไร้ขีดจำกัด เกิดกิจกรรมไร้พรมแดนมากมายเกินกว่าที่จะบรรยายให้หมดได้

อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการกระเพื่อมต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์มากมายหลายด้าน รวมทั้งภาษาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากจนตั้งรับไม่ทัน เป็นภาษาต่างประเทศที่ต้องทำความเข้าใจในหมู่คนเจ้าของภาษาเดิมให้เกิดความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันซึ่งอาจต้องแปลภาษาต่างประเทศนั้นมาเป็นภาษาของตนเองหรือต้องยอมรับภาษาที่ทะลักเข้ามานั้นมาเขียนโดยใช้อักขระแห่งภาษาของตนเองเป็นคำศัพท์เนื่องจากแปลไม่ทันหรือเหตุผลอย่างอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับความหมายของคำว่า โลกาภิวัตน์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546 หมายถึง “การแพร่กระจายไปทั่วโลก; การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใดสามารถรับรู้สัมผัสหรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศเป็นต้น” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1044) ซึ่งเป็นคำศัพท์เฉพาะที่บัญญัติขึ้นเพื่อตอบสนองปรากฏการณ์ของสังคมโลกที่เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งของโลก ส่งผลกระทบอย่างรวดเร็วและมีความสำคัญต่อส่วนอื่น ๆ ของโลกซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศและครอบคลุมถึงส่วนที่เป็นแกนหลักของกระบวนการโลกาภิวัตน์ คือระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศซึ่งได้แก่การลงทุน การผลิตสินค้าและบริการและการค้าขายแลกเปลี่ยนข้ามพรมแดนประเทศนั่นเอง

นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ยังไม่สามารถให้ความหมายของ “โลกาภิวัตน์” ได้อย่างชัดเจนแต่ก็สามารถสรุปการให้ความหมายโลกาภิวัตน์ ได้เป็น 5 แนวทางดังนี้ (Scholte, 2005, pp. 15 - 17; 54 - 60)

แนวทางที่ 1 การอธิบายว่าโลกาภิวัตน์ หมายถึงการที่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพิ่มสูงขึ้น (Internationalization) ซึ่งจะเป็นการพูดถึงโลกาภิวัตน์ในแง่ของความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ (Cross-border Relations) เป็นการพูดถึงความเจริญเติบโตของการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศและการพึ่งพากันระหว่างประเทศที่เพิ่มสูงขึ้น เช่น Paul Hirst & Grahame Thompson ที่ให้ความหมายไว้ว่าโลกาภิวัตน์ หมายถึงกระแสไหลเวียนของการค้าและการลงทุนขนาดใหญ่ที่กำลังเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องระหว่างประเทศต่าง ๆ นอกจากนั้นยังพบความเคลื่อนไหวขนาดใหญ่และกำลังดำเนินอย่างต่อเนื่องของคนข้อมูลข่าวสารและแนวคิดต่าง ๆ อีกด้วย

แนวทางที่ 2 การอธิบายโลกาภิวัตน์ในแง่ของการทำให้เป็นเสรีมากขึ้นตามอุดมการณ์เสรีนิยม (Liberalization) เป็นการให้ความหมายโลกาภิวัตน์ในแง่กระบวนการกำจัดข้อจำกัดต่าง ๆ ที่รัฐสร้างขึ้นในการเคลื่อนไหวในเรื่องต่าง ๆ ระหว่างประเทศโดยวัตถุประสงค์ของการกำจัดข้อจำกัดเหล่านี้ก็เพื่อที่จะสร้างเศรษฐกิจโลกที่ไร้พรมแดนและเสรี (open and borderless world

economy) ในแง่นี้จะเป็นการอธิบายถึงกระบวนการผนวกรวมเศรษฐกิจระหว่างประเทศซึ่งจะพบว่ามีการลดหรือทำลายสิ่งต่าง ๆ เช่นกำแพงกั้นขวางการค้าหรือกฎระเบียบต่าง ๆ กฎระเบียบการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ หรือการควบคุมทุน เป็นต้น นอกจากนั้นระเบียบเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของมนุษย์ก็ลดความเข้มงวดลงหรือโดนทำลายไปด้วย

แนวทางที่ 3 การอธิบายโลกาภิวัตน์ในแง่ของการทำให้เป็นสากล (Universalization) เมื่อ Oliver Reiser และ Blodwen Dawies เริ่มใช้คำว่า “Globalize” ในทศวรรษที่ 1940 นั้นพวกเขาหมายถึง “Universalize” หรือการทำให้เป็นสากลเพราะพวกเขาเชื่อว่าการผนวกรวมกันทางวัฒนธรรมของโลกใบนี้ในแบบมนุษย์นิยมโลกจะเกิดขึ้น ดังนั้นในแง่นี้โลกาภิวัตน์จึงเป็นเรื่องของทั่วโลก เป็นกระบวนการของการแพร่ขยายสิ่งต่าง ๆ ที่หลากหลายและประสบการณ์ไปสู่ประชาชนในทุกมุมโลก เช่นการแพร่ขยายของรถยนต์ ร้านอาหารจีน การปลดแอกอาณานิคมหรือการทำฟาร์มปศุสัตว์ขนาดใหญ่ เป็นต้น

แนวทางที่ 4 การอธิบายโลกาภิวัตน์ในแง่ของการทำให้เป็นตะวันตก (Westernization) หรือการทำให้ทันสมัย (Modernization) เป็นการอธิบายในแง่โลกาภิวัตน์ที่พยายามทำให้เกิดรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้นหรือการเป็นอเมริกันนั่นคือการอธิบายพลวัตที่โครงสร้างทางสังคมของความเป็นสมัยใหม่ เช่นทุนนิยม เหตุผลนิยม อุตสาหกรรมนิยม การบริหารงานแบบระบบราชการ บังเอิญชนนิยม ได้แพร่ขยายไปทั่วโลกและได้ทำลายทั้งวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมและการตัดสินใจระดับชุมชนโดยกระบวนการโลกาภิวัตน์ดังกล่าว ดังนั้นโลกาภิวัตน์ในแง่นี้จึงมักถูกอธิบายในแง่ของการสร้างอาณาจักรของ “สิ่งที่เป็นตัวแทนของความทันสมัยหรือความเป็นสมัยใหม่” ต่าง ๆ เช่น ร้านอาหารประเภทฟาสต์ฟู้ดแมคโดนัลด์ (McDonald's) อุตสาหกรรมภาพยนตร์ฮอลลีวูด (Hollywood) และสำนักข่าวซีเอ็นเอ็น (CNN) เป็นต้น

แนวทางที่ 5 การอธิบายโลกาภิวัตน์ในแง่ของการแบ่งเขตพื้นที่ใหม่ (Respatialization) ในแง่นี้โลกาภิวัตน์จะเป็นการจัดรูปแบบภูมิศาสตร์ทางสังคมใหม่ (Social Geography) โดยที่มีการเพิ่มความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลในส่วนต่าง ๆ ของโลกมากยิ่งขึ้น เช่นแนวคิดของ David Held และ Anthony McGrew ที่นิยามโลกาภิวัตน์ว่าเป็นกระบวนการหรือชุดของกระบวนการที่ฝังตัวอยู่ในการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางด้านพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ นั่นคือเป็นความพยายามในการประยุกต์โลกาภิวัตน์ให้เข้ากับแนวโน้มในเรื่องของการทำให้เขตแดนหรือพรมแดนหมดไป (Deterritorialization) ดังนั้นในแง่นี้พื้นที่ทางสังคมจึงไม่สามารถถูกวาดภายใต้เขตแดนหรือพรมแดนของรัฐใดรัฐหนึ่งได้อีกต่อไป นอกจากนั้นยังมีการกระทำบางอย่างที่เหนือพรมแดนหรือเขตแดนอีกด้วย (Supraterritoriality)

จะเห็นได้ว่ามีสถาบันและนักวิชาการต่าง ๆ ให้ความหมายโลกาภิวัตน์ไว้อย่างสอดคล้องต้องกัน เช่น โลกไร้พรมแดน เนื่องจากการเกิดเครือข่ายโทรคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงกันทั่วโลก ด้วยระบบอินเทอร์เน็ตซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษต่อโลกอย่างมหาศาลเนื่องจากทำให้มนุษยชาติสามารถค้นหาความรู้ที่มีอยู่รอบโลกได้โดยไร้ขีดจำกัด สอดคล้องกับความหมายที่หมายถึงการแพร่กระจายไปทั่วโลกหรือการที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้สัมผัสหรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ในแนวทางต่าง ๆ กัน เช่น โลกาภิวัตน์ในแนวทางที่เป็นกระแสไหลเวียนของการค้าและการลงทุนขนาดใหญ่ที่กำลังเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องระหว่างประเทศต่าง ๆ หรือความหมายในแง่ของการทำให้เป็นเสรีมากขึ้นตามอุดมการณ์ของลัทธิเสรีนิยมหรือหมายถึงการทำให้เป็นสากลเนื่องจากเชื่อว่าจะเกิดการผนวกรวมกันทางวัฒนธรรมหรือหมายถึงการทำให้เป็นตะวันตกหรือการทำให้ทันสมัยรวมทั้งการทำให้เขตแดนหรือพรมแดนหมดไปสังคมจึงไม่อยู่ในพรมแดนของรัฐใดรัฐหนึ่ง

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้ความหมายกว้าง ๆ ว่าโลกาภิวัตน์ เป็นกระบวนการเชื่อมประเทศต่าง ๆ ให้เป็นประชาคมโลกที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้สัมผัสหรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวางทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ดังนั้นกระแสโลกาภิวัตน์จึงสามารถเกิดขึ้นได้ในยุคต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ เช่น โลกาภิวัตน์ในยุคล่าอาณานิคม หรือโลกาภิวัตน์หลังยุคสหภาพโซเวียตล่มสลาย เป็นต้น

ทฤษฎีหลักที่อธิบายการเกิดขึ้นของโลกาภิวัตน์ มี 3 ทฤษฎี คือ (วิภาวี เอี่ยมวรเมธ, ม.ป.ป.)

1. ทฤษฎีภาวะทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่มีรูปแบบเดียวกัน (Modernization and Convergence) ทฤษฎีภาวะทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบที่มีแนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความทันสมัยเป็นธรรมชาติของการวิวัฒนาการของทุกสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือวิวัฒนาการของสังคมทุกสังคมสัมพันธ์กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางเศรษฐกิจ

ฐานคิดของทฤษฎีนี้มาจากแนวคิดทางสังคมวิทยาตามแนวโครงสร้างหน้าที่ซึ่งเห็นว่าสังคมแบ่งออกเป็นส่วนต่าง ๆ แต่ละส่วนมีหน้าที่ของมันที่ทำหน้าที่สอดคล้องกับส่วนอื่น ๆ ในระบบการทำหน้าที่ของระบบต่าง ๆ จะประสานสอดคล้องกันและนำไปสู่การอยู่รอดของสังคมหรือระบบทั้งระบบเปรียบได้กับการทำงานของร่างกายของสิ่งมีชีวิตที่มีอวัยวะต่าง ๆ ประกอบกันเข้าเป็นระบบร่างกายแต่ละส่วนทำหน้าที่ของมันแตกต่างกันออกไป เช่น หัวใจทำหน้าที่สูบฉีด

โลหิตไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย สมองทำหน้าที่สังการอวัยวะส่วนต่าง ๆ ในร่างกาย กระเพาะอาหารทำหน้าที่ย่อยอาหารเป็นต้น ซึ่งอวัยวะทั้งหมดที่ทำหน้าที่แตกต่างกันเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ประสานกันเพื่อนำร่างกายไปสู่สภาวะสมดุลนั่นเอง

สำหรับระบบสังคม การเกิดส่วนต่าง ๆ ในระบบสังคมนั้นนอกจากแต่ละระบบจะทำหน้าที่ของมันเองที่ประสานกับส่วนอื่น ๆ เพื่อความอยู่รอดของทั้งระบบแล้วยังเป็นการนำไปสู่การพัฒนาเพื่อสิ่งที่ดีกว่ายิ่งสังคมพัฒนาไปมากขึ้นและเกิดส่วนใหม่ ๆ ขึ้นทำหน้าที่ใหม่ ๆ ย่อมแสดงให้เห็นว่าสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นเป็นสังคมที่มีโครงสร้างชั้นสูงขึ้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงสังคมจากเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมจึงเป็นธรรมชาติของการวิวัฒนาการของสังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

นอกจากนั้นการที่สังคมหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงสังคมจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมนั้นยังทำให้เกิดต้นแบบของการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะสังคมต่าง ๆ ไม่ได้แยกกันอยู่อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระขาดการติดต่อกันแต่อยู่ในระบบเดียวกันคือโลกการเปลี่ยนแปลงในส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ โลกย่อมกระทบต่อระบบอื่น ๆ และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามกันไปด้วย

สังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมสมัยใหม่หรือสังคมอุตสาหกรรม สังคมเกษตรกรรมจะเริ่มรับแนวคิดและเริ่มปรับปรุงพัฒนาส่วนต่าง ๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ นักทฤษฎีบางคนมีแนวคิดที่ว่าเหตุที่สังคมเกษตรกรรมพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่นั้นเกิดจากคนในสังคมเกษตรกรรมรู้สึกอิจฉาสังคมสมัยใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุมีความสะดวกสบาย และร่ำรวยกว่ามาก

เมื่อมีความพยายามจะปรับเปลี่ยนและพัฒนาสังคมไปสู่สังคมสมัยใหม่ความพยายามอาจจะเริ่มที่การรับเทคโนโลยี เช่นการรับเครื่องจักรกลสมัยใหม่เข้ามาก่อนหลังจากนั้นรูปแบบการทำงานจะมีการปรับตัวตามให้สอดคล้องกับการผลิตแบบใหม่ซึ่งย่อมกระทบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับรูปแบบการผลิตของสังคมในด้านรูปแบบการทำงาน เช่นการมีกะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เครื่องจักรไม่สามารถหยุดพักเครื่องได้ การกำหนดเวลาเข้าทำงานและเลิกงานที่ตายตัว การคำนวณค่าตอบแทนที่สามารถสร้างกำไรสูงสุดแก่เจ้าของโรงงานและลูกจ้างยอมรับได้ซึ่งรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนไปนี้ย่อมกระทบต่อรูปแบบครอบครัวด้วย เช่น ครอบครัวเปลี่ยนจากหน่วยผลิตไปเป็นหน่วยบริโภคเพราะสมาชิกในครอบครัวไม่ได้ผลิตและบริโภคภายในครัวเรือนอีกต่อไปแต่สมาชิกออกไปทำงานหาเงินและซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคเข้ามาในครัวเรือน ความสัมพันธ์แบบผูกพันด้วยสายเลือดเปลี่ยนเป็นความผูกพันด้วยการสมรสทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์แบบผูกพันด้วยสายเลือดเป็นรูปแบบของครอบครัวขยายซึ่งเหมาะกับสังคมเกษตรกรรมที่ต้องการแรงงานมากในการทำการเกษตรแต่ในสังคมอุตสาหกรรมขนาดของ

ครอบครัวยิ่งใหญ่ ยังเป็นภาระต่อการสร้างฐานะและเป็นข้อจำกัดของกลุ่มสมรสที่ไม่ได้พึ่งพิงการผลิตของครัวเรือนอีกต่อไป ดังนั้นครอบครัวเดี่ยวซึ่งมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบผูกพันด้วยการสมรส จึงเกิดขึ้นทดแทนครอบครัวแบบขยาย นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของครอบครัวและระบบเศรษฐกิจดังกล่าวยังก่อให้เกิดหน่วยย่อยของสังคมที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคม เช่น โรงเรียน ซึ่งในสมัยก่อนการศึกษาผูกอยู่กับครอบครัวและวัดที่เน้นการเรียนการสอนเพื่อสร้างสมาชิกสังคมให้มีความรู้และทักษะใหม่ๆ หรือความรู้จากตะวันตกที่สอดคล้องกับความต้องการของระบบอุตสาหกรรมและการบริการและเน้นการสร้างความรู้เฉพาะทางมากกว่าการสอนความรู้พื้นฐานทั่วไป เช่น ปรัชญา ศาสนา พิธีกรรมหรือศิลปะพื้นบ้านต่าง ๆ นอกจากนั้นแม้แต่องค์กรศาสนายังมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเผยแพร่และคำสอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบใหม่ด้วย เช่น การตีความพุทธศาสนาในเรื่องความสมถะในยุคก่อนทุนนิยมจะเน้นการพึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่และการไม่ขวนขวายแสวงหาความสุขทางวัตถุ แต่ในยุคทุนนิยมความสมถะในศาสนาพุทธถูกตีความให้มีความพึงพอใจในระดับที่พอดีหรือสายกลางและความสุขที่พอดี คือการมีวัตถุพอประมาณแก่การพัฒนาตน การนิ่งเฉยไม่แสวงหาหรือขวนขวาย คือความเกียจคร้านและการขาดแคลนวัตถุอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทั้งกายและใจด้วย

การเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ รูปแบบครอบครัว รูปแบบการดำเนินชีวิต และการเกิดขึ้นหน่วยย่อย ๆ ต่าง ๆ ในสังคมย่อมกระทบต่อค่านิยมความเชื่อของคนในสังคมโดยเป็นผลจากการรับความรู้จากสังคมสมัยเข้ามาผ่านรูปแบบการทำงาน โรงเรียน หรือสื่อต่าง ๆ ซึ่งอาจเข้ามาในรูปของภาพยนตร์นำเข้าจากต่างประเทศ สินค้าและบริการจากต่างประเทศที่มีโฆษณาเป็นตัวกระตุ้นและเผยแพร่ รวมทั้งสื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ที่ได้รับอิทธิพลจากผู้บริหารประเทศที่ต้องการให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่วางนโยบายไว้โดยมีความทันสมัยหรือสังคมอุตสาหกรรมเป็นเป้าหมาย อย่างไรก็ตามบ่อยครั้งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็เป็นไปเองตามธรรมชาติ โดยอยู่นอกเหนือการควบคุมของผู้นำประเทศหรือชนชั้นนำในประเทศ ทั้งนี้เพราะในสังคมสมัยใหม่การสื่อสารและการแพร่กระจายข้อมูลมักเป็นไปโดยอิสระที่ไม่สามารถควบคุมได้นั่นเอง

ดังนั้นเมื่อการพัฒนาดังกล่าวแพร่กระจายไปอย่างทั่วถึงสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกจะมีลักษณะคล้าย ๆ กันคือเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบตะวันตกซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะทันสมัย

2. ทฤษฎีจักรวรรดินิยมหรือวิพากษ์ทุนนิยม (Capitalism) ทฤษฎีนี้มองการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ทุนนิยมว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นธรรมชาติในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยเริ่มแรกจะต้องกลับไปพิจารณาที่กระบวนการผลิตของระบบทุนนิยมว่าเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหมด

ระบบทุนนิยมเป็นระบบที่เน้นการใช้กลไกตลาดในการควบคุมราคาและปริมาณสินค้าเพื่อให้ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นหรือลดลงตามธรรมชาติอันได้แก่ธรรมชาติในด้านอุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) ซึ่งจะทำให้ไม่เกิดการผูกขาดราคาสินค้าและทำให้เกิดการผลิตที่สมเหตุสมผลคือเมื่อมีความต้องการสินค้ามาคราราคาสินค้าก็จะสูงขึ้นเมื่อสินค้านั้นราคาสูงขึ้นและไม่มี ความจำเป็น มากนักความต้องการสินค้าจะลดลงราคาสินค้าก็จะลดลงไม่จูงใจให้ผลิตต่อไป การผลิตสินค้าตัวนั้นก็จะลดลงตามไปด้วยผลที่ตามมาของระบบนี้คือการผูกขาดไม่เกิดขึ้นเพราะผู้ผลิตมีโอกาสเท่ากันในการผลิตสินค้าตามอุปสงค์และอุปทาน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ตามมาในระบบทุนนิยมคือการสร้างกำไรและการแข่งขันของผู้ผลิต กลวิธีในการแข่งขันที่ใช้ในระบบนี้ได้แก่ การตัดราคาแข่งกันระหว่างผู้ผลิต การกดราคาค่าแรงงานคนงานที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่า และการแสวงหาทรัพยากรราคาถูกและตลาด ซึ่งทั้งสามประเด็นนี้นำไปสู่ปัญหาของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของกลุ่มประเทศพัฒนาใหม่ต่อมา

การแข่งขันกันระหว่างผู้ขายด้วยการตัดราคาทำให้ผู้ผลิตที่มีทุนมากกว่ามีความสามารถในการแข่งขันมากกว่าและในที่สุดผู้ผลิตที่มีกำลังอ่อนกว่าจะถูกผลักออกจากระบบการแข่งขัน จนในที่สุดจะเหลือเพียงผู้ผลิตเพียงไม่กี่รายซึ่งจะทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันได้ง่ายขึ้น การรวมกลุ่มกันของผู้ผลิตจะทำให้กลุ่มผู้ผลิตสามารถกำหนดราคาสินค้าในตลาดได้โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กัอุปสงค์ของสินค้าอีกต่อไปแต่ขึ้นอยู่กับผู้ผลิตฝ่ายเดียวและสร้างผู้ผลิตรายใหญ่ขึ้นเป็นเจ้าพ่อในตลาดและในที่สุดพัฒนาเป็นรูปแบบไปเป็นองค์กรข้ามชาติที่มีอำนาจและทุนมหาศาลที่เรา รู้จักกันในนามบริษัทข้ามชาติ (Transnational Corporation)

ส่วนการกดราคาค่าแรงงานคนงานซึ่งผู้ผลิตนำมาใช้เป็นกลวิธีลดต้นทุนการผลิตเพื่อเพิ่มผลกำไรนั้นนายทุนจะสามารถทำได้ด้วยการสร้างค่านิยมผ่านระบบต่าง ๆ ในสังคม เช่นองค์กรศาสนาและสื่อเป็นต้น เพื่อทำให้สมาชิกมองเห็นความชอบธรรมในการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนและยอมให้นายทุนเอารัดเอาเปรียบได้ แต่ในที่สุดเมื่อการเอารัดเอาเปรียบเพิ่มขึ้นกลุ่มคนงานจะรวมกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับนายทุนหรือผู้ผลิต เกิดเป็นสหภาพคนงานที่มีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขการทำงาน แต่ในบางกรณีตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ กลุ่มคนงานจะรวมตัวกันเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างสังคมเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น

สุดท้ายคือการแสวงหาทรัพยากรราคาถูกและตลาด ในส่วนนี้ผลักดันให้ผู้ผลิตต้องพยายามแสวงหาพื้นที่ในการลงทุนใหม่ ๆ และทำให้ระบบทุนนิยมแพร่กระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะในส่วนที่ทุนนิยมยังเข้าไปไม่ถึงได้แก่กลุ่มประเทศที่ระบบเศรษฐกิจพึ่งพิงการเกษตรกรรมดั้งเดิม เมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาในประเทศเหล่านี้การแข่งขันด้วยระบบการค้าและการเอาเปรียบคนงานก็เข้ามาด้วย นอกจากนั้นการสร้างตลาดในประเทศเปิดใหม่เหล่านี้จำเป็นต้องสร้างนิสัยการบริโภคให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการโฆษณาและการสอแตรค่านิยมบริโภคนิยมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับระบบทุนนิยมค่านิยมเหล่านี้จะถูกสอแตรผ่านสื่อและภาพยนตร์ผู้คนในสังคมจะค่อยซึมซับค่านิยมบริโภคนิยมแบบไม่รู้ตัวจนกระทั่งเกิดเป็นนิสัยจากรุ่นสู่รุ่นต่อไปและทำให้การขายสินค้าง่ายและได้ผลกำไรอย่างรวดเร็ว

ผลของการพัฒนาดังกล่าวนำไปสู่การเก็บเกี่ยวผลกำไรที่สร้างขึ้นในประเทศพัฒนาใหม่เหล่านี้กลับประเทศแม่หรือประเทศที่นายทุนกำเนิดขึ้นซึ่งมักเป็นประเทศในยุโรปและอเมริกาและนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศ โดยประเทศพัฒนาแล้วซึ่งเข้ามาลงทุนในประเทศกำลังพัฒนาจะร่ำรวยมหาศาลในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาจะพัฒนาไปพร้อม ๆ กับการสร้างหนี้สินที่พอกพูนขึ้นอันเกิดจากความพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมตนเองจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดด้วยการซื้อเทคโนโลยีราคาแพงเข้ามาพัฒนาประเทศและขายผลิตผลเกษตรกรรมซึ่งเป็นผลผลิตพื้นฐานของสังคมกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีราคาถูก ประกอบกับการบริโภคอย่างมากของสมาชิกสังคมทำให้การสะสมทุนในประเทศไม่เกิดขึ้นการพัฒนาจึงเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้สร้างพื้นฐานความมั่นคงของสังคมอย่างแท้จริงเพราะประเทศอุตสาหกรรมใหม่เหล่านี้ไม่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีเป็นของตนเองแต่ต้องพึ่งพิงความรู้จากตะวันตกและอเมริกา นอกจากนั้นการผลิตของประเทศเหล่านี้ยังเป็นการผลิตเพื่อป้อนตลาดการผลิตและการบริโภคในประเทศพัฒนาแล้ว เช่นประเทศไทยตลาดส่งออกหลักของไทยคืออเมริกา ดังนั้นไทยจึงต้องพึ่งพิงประเทศอเมริกาอย่างมากในการคงไว้ซึ่งระบบทุนนิยม

อย่างไรก็ตามในที่สุดประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้จะก้าวไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมเช่นกันแต่เป็นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่มีปัญหาทั้งหนี้สินและคุณภาพชีวิตของประชากรโดยเกษตรกรรมที่เคยเป็นพื้นฐานของสังคมจะค่อย ๆ หดไปทั้งนี้เพราะเกษตรกรรมที่เคยเป็นอิสระในพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองจะถูกเปลี่ยนไปเป็นกรรมกรในโรงงานหรือกลายเป็นคนงานระดับล่างในธุรกิจภาคบริการและอยู่อาศัยตามแหล่งสลัมในเมืองซึ่งเมืองจะเปลี่ยนสภาพจากเมืองเล็กกลายเป็นมหานครที่เติบโตขึ้นด้วยความหลากหลายทั้งความเจริญและความเสื่อมโทรมปรากฏการณ์ดังกล่าวปรากฏชัดเจนในประเทศกำลังพัฒนายุคแรก ๆ เช่น บราซิล อาร์เจนตินา หรือแม้กระทั่งกรุงเทพฯ เป็นต้น

สำหรับคนงานระดับล่างในประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้ซึ่งน่าจะรวมตัวกันต่อรอง เพื่อสร้างเงื่อนไขที่เป็นธรรมมากขึ้นให้แก่ตนเองนั้นในระบบทุนนิยมข้ามชาตินั้นไม่สามารถทำได้ ทั้งนี้เพราะกลุ่มคนงานได้ถูกทำให้อ่อนพลังลงด้วยการแบ่งคนงานออกเป็นกลุ่ม ๆ และให้รางวัลแก่คนงานกลุ่มบน ๆ และกดกลุ่มคนงานระดับล่างไว้ทำให้การรวมตัวไม่สามารถเกิดขึ้นได้ซึ่งทำให้อย่างพัฒนานานเข้าจะยิ่งปรากฏกลุ่มคนระดับล่างไร้ฝีมือไร้ทักษะ ตกงานและไม่ใช้เกษตรกรรมมากขึ้น เพราะคนส่วนใหญ่ที่เคยเป็นเกษตรกรแต่ดั้งเดิมถูกผลักดันให้เข้าสู่ระบบเงินกลายเป็นกรรมกร จากรุ่นสู่รุ่นและไม่ได้เป็นเกษตรกรอีกต่อไป

ดังนั้นผลของการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะทันสมัยในระยะยาวสำหรับประเทศด้อยพัฒนา กำลังพัฒนาหรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่ตามแนวตะวันตกหรืออเมริกาหรือญี่ปุ่นนั้น จึงเป็นการพัฒนาที่นำไปประเทศไปสู่ภาวะหนี้สินและด้อยลงในคุณภาพชีวิต

3. ทฤษฎีหมู่บ้านโลก (Global Village) ผู้นำแนวคิดเรื่องหมู่บ้านโลกได้แก่เฮอร์เบิร์ต มาร์แชลล์ แม็กลูฮัน (Herbert Marshall McLuhan) แนวคิดเรื่องหมู่บ้านโลกเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบ โครงสร้างความสัมพันธ์ระดับโลก จากสมัยก่อนซึ่งการเดินทางและการติดต่อสื่อสารไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ๆ จะมีอุปสรรคอันเกิดจากระยะทางและเวลาทำให้ไม่สามารถติดต่อกันได้ง่าย ๆ ยิ่งระยะทางห่างกันมากแค่ไหนอุปสรรคยิ่งมากขึ้นตามไปด้วย เช่น คนในทวีปยุโรปแทบไม่รู้จักคนในแถบเอเชียว่ามีรูปร่างหน้าตา วัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร ในทางกลับกันคนในเอเชียเองก็ไม่รู้จักคนในยุโรปด้วยเช่นกัน ดังนั้นคำว่า Cultural Shock จึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ ในสมัยก่อนเมื่อผู้คนจากต่างถิ่นที่ห่างไกลกันได้มาติดต่อสัมพันธ์กันและพบว่าอีกฝ่ายมีพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตที่ตนรับไม่ได้ เช่น คนไทยเมื่อสามสิบสี่สิบปีที่ผ่านมารู้สึกอับอายและตกใจที่เห็นคนต่างชาติชายหญิงกอดจูบกันในที่สาธารณะ เป็นต้น นอกจากนั้นการติดต่อสื่อสารแบบพบหน้าคำตา (Face to Face) เป็นการสื่อสารที่เป็นไปไม่ได้สำหรับคนที่อยู่ในพื้นที่ต่างกัน การสื่อสารแบบนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันที่เรียกว่าหมู่บ้านเท่านั้นซึ่งการติดต่อแบบพบหน้าคำตาจะนำไปสู่การสร้างแบบแผนการดำเนินชีวิต ค่านิยมและวัฒนธรรมร่วมกันคำว่าหมู่บ้านจึงมีความหมายลึกซึ้งกว่าการที่คนอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดแต่มีความหมายรวมไปถึงการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมร่วมกันด้วย

ลักษณะเด่นของความเป็นหมู่บ้าน คือการมีค่านิยม บรรทัดฐานและประเพณีร่วมกัน ดังกล่าวซึ่งนอกจากนั้นยังมีลักษณะการรวมกลุ่มแบบผูกพันทางความรู้สึกของความเป็นพวกพ้องเดียวกัน (Mechanical Solidarity) มากกว่าผูกพันแบบหน้าที่ (Organic Solidarity) ความเด่นอีกอย่างของระบบความสัมพันธ์แบบหมู่บ้าน คือการพึ่งพิงตนเองได้ของหน่วยย่อยซึ่งสามารถอยู่รอดได้

โดยไม่ต้องพึ่งพิงหน่วยอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะหน่วยย่อยต่าง ๆ มีการผลิตที่ครบวงจรภายในตัวเอง เช่น ครอบครัวหนึ่งจะมีกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ปลูกข้าว ปลูกผัก จับปลา ล่าสัตว์ ทอผ้า ให้การศึกษา บุตร ดูแลรักษาผู้ป่วยในครอบครัว ซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและเครื่องมือทำกิน ทำให้ครอบครัวนี้สามารถอยู่เป็นอิสระทางด้านกายภาพได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงครอบครัวอื่น อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ในด้านจิตใจ การคงอยู่ต่อไปของครอบครัวจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ตัวอย่างหนึ่งคือการแต่งงาน ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นภายในครอบครัวได้แต่จำเป็นต้องพึ่งพิงครอบครัวอื่นและการพึ่งพิงในด้านความปลอดภัยของครอบครัวเช่นกรณีเกิดข้อพิพาทระหว่างครัวเรือนหรือการปล้น หากไม่ใช่ครัวเรือนในหมู่บ้านหรือพวกพ้องเดียวกันย่อมเสี่ยงต่อการได้รับความเป็นธรรมหรือการปกป้องเพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นต้องเกิดการรวมกลุ่มกับครอบครัวอื่นเป็นระบบเดียวกันด้วย ทำให้ต้องเกิดพิธีกรรม การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพื่อผูกพันผู้คนจากหน่วยย่อยหรือครัวเรือนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เมื่อระยะเวลาผ่านไปความผูกพันและความเป็นพวกพ้องจึงสูงขึ้นและเกิดรูปแบบประเพณีค่านิยมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตามในศตวรรษที่ 20 นี้ได้เกิดสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของผู้คนบนโลกทั้งระดับกว้างและแคบ เช่นห้องดินเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง การปฏิวัติระบบการสื่อสารที่เริ่มต้นจากโทรเลข โทรศัพท์ วิทยุสื่อสาร มือถือ อินเทอร์เน็ต การปฏิวัติรูปแบบความบันเทิงหรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มาพร้อมกับโทรทัศน์ทั้งในรูปแบบทีกเทป หรือถ่ายทอดสด หรือมาในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ก็ตาม และการปฏิวัติรูปแบบการขนส่งมวลชนจากเรือ เกวียนไปสู่รถไฟ รถยนต์ เครื่องบินต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนนำไปสู่การทำลายกำแพงอุปสรรคของการติดต่อสื่อสารอันได้แก่ระยะทางและเวลาที่เกิดจากพื้นที่ห่างไกลหรือความต่างทางภูมิศาสตร์

ผลของการปฏิวัติทางด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่กล่าวมาทำให้เกิดการปฏิวัติด้านความสัมพันธ์ของประชากรบนโลก พื้นที่ที่เคยปลอดภัยจากการติดต่อจากภายนอก เช่นหมู่บ้านไม่สามารถหนีพ้นการเข้ามาของเทคโนโลยีเหล่านี้ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเดินทางที่นำผู้คนเข้าและออกจากหมู่บ้านได้ง่ายและถี่ขึ้น การติดต่อสื่อสารที่สะดวกไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์สาธารณะหรือมือถือต่างเข้าไปถึงมือผู้คนในชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลกและที่สำคัญคือความบันเทิงและข้อมูลข่าวสารที่มาถึงโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ ล้วนนำไปสู่การปฏิวัติวัฒนธรรมที่หล่อหลอมแบบแผนการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรมของประชากรโลกร่วมกัน เอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มหรือชุมชนถูกทำลายจากวัฒนธรรมที่เกิดใหม่ในยุคนี้ซึ่งในบางครั้งมีการยอมรับวัฒนธรรมใหม่และกลมกลืนไปกับมันไม่ยากนัก แต่ในบางกรณีวัฒนธรรมดั้งเดิมมีความแข็งแกร่งมากและการเข้ามาของวัฒนธรรมกลายเป็นการคุกคามวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมการต่อต้านย่อมเกิดขึ้น

การที่วัฒนธรรมต่าง ๆ ถูกหล่อหลอมเข้าด้วยกันซึ่งเป็นผลมาจากการติดต่อสื่อสารที่แทรกซึมไปทั่วถึงทุกท้องถิ่น การสื่อสารแบบพบหน้าคำตาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ระหว่างผู้คนโดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ทำให้สังคมโลกมีลักษณะคล้ายคลึงกับหมู่บ้านที่มีค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรมร่วมกันและยังเกิดลักษณะความสามัคคีแบบไร้มีชีวิตจิตใจ (Mechanical Solidarity) ขึ้นในระดับโลกด้วย

อย่างไรก็ตามความเป็นหมู่บ้านโลกดังกล่าวก็ส่งผลในด้านลบด้วยเพราะการครอบงำทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายกว่าเดิม ดังกรณีการต่อต้านวัฒนธรรมใหม่ในบางกลุ่มที่เห็นว่าวัฒนธรรมใหม่ไม่ใช่วัฒนธรรมที่เกิดจากการหล่อหลอมวัฒนธรรมต่าง ๆ บนโลกแต่เป็นวัฒนธรรมตะวันตกโดยเฉพาะวัฒนธรรมอเมริกัน (Americanization) มากกว่าซึ่งความคิดดังกล่าวมีส่วนถูกอย่างมาก การครอบงำทางวัฒนธรรมนั้นมีผลทั้งด้านกายภาพและด้านจิตใจต่อผู้คนด้วย โดยทางกายภาพทำให้คนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยมซึ่งทำให้คุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาวลดลงซึ่งเป็นผลมาจากการบริโภคโดยขาดเหตุผลและการไตร่ตรองที่ดี ในด้านจิตใจทำให้คนขาดความเชื่อมั่นศรัทธาในรากฐานทางสังคมของตนเองและขาดบรรทัดฐานในการยึดถือปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพสังคมของตนเองด้วย

นอกจากนั้นความไม่เท่าเทียมกันของผู้คนในส่วนต่าง ๆ ของโลกยังเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงเทคโนโลยีเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำมากยิ่งขึ้นซึ่งทำให้เกิดกลุ่มคนด้อยโอกาสเพิ่มขึ้นและกลายเป็นปัญหาของสังคมต่อไป

ทฤษฎีที่อธิบายการเกิดขึ้นของกระแสโลกาภิวัตน์ทั้งสามทฤษฎีดังกล่าวเป็นทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมในมุมมองที่แตกต่างกัน โดยมีหลักการในคิดวิเคราะห์ที่ให้ความสำคัญในด้านต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ในทฤษฎีภาวะทันสมัยนั้นให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีในการผลิตทางด้านอุตสาหกรรมที่เป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสังคมในด้านต่าง ๆ และแพร่กระจายความเจริญไปสู่สังคมอื่น ๆ จนทำให้สังคมต่าง ๆ ที่เปิดรับหรือในที่สุดต้องเปิดรับมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไปสู่รูปแบบเดียวกัน สำหรับทฤษฎีจักรวรรดินิยมที่วิพากษ์วิจารณ์ระบบทุนนิยมนั้นเน้นความบกพร่องของระบบทุนนิยมที่เปิดช่องให้มีการเอารัดเอาเปรียบของผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสังคมต่อผู้ด้อยกว่าและยังพยายามชี้ให้เห็นอีกว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยนั้นแท้จริงเป็นภาพจอมปลอมและไม่มีความมั่นคงที่แท้จริง ในส่วนทฤษฎีที่สามคือทฤษฎีหมู่บ้านโลกนั้นให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีทางการสื่อสารและการคมนาคมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมและความสามัคคีของผู้คนบนโลกที่ไร้ขอบเขตจนเสมือนผู้คนทั้งโลกอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน

การที่ทฤษฎีทั้งสามมีหลักในการอธิบายที่แตกต่างกันนี้ช่วยให้เราสามารถพิจารณาแง่มุมต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลและเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปตามกระแสโลกาภิวัตน์นี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีปัจจัยหลากหลายเข้ามามีอิทธิพลและไม่ได้มีปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเท่านั้นที่เข้ามามีอิทธิพล ในขณะเดียวกันก็ช่วยทำให้เราได้เห็นว่าโลกไร้พรมแดนใบนี้มีความจำเป็นที่จะต้องถูกพิจารณาทั้งในด้านการบวกและด้านลบรวมทั้งด้านกลาง ๆ ไปพร้อม ๆ กันไปด้วย

แนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์เห็นว่าโลกาภิวัตน์เป็นความสัมพันธ์ทางความคิดใหม่ในการศึกษาด้านสังคมวิทยา แม้ว่าผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน บริษัทข้ามชาติ และการดำเนินธุรกรรมระหว่างประเทศจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดโลกาภิวัตน์ในบางครั้งก็ตาม จุดมุ่งหมายของการศึกษาแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์คือเพื่อเป็นการทบทวนวิธีการซึ่งนักวิชาการด้านสังคมวิทยาและสังคมศาสตร์ได้นำแนวคิดโลกาภิวัตน์ไปใช้และปรับปรุงแนวคิดดังกล่าวให้มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์แก่ผู้ใช้สูงสุด

ความชัดเจนของแนวคิดโลกาภิวัตน์นี้คือปัญหาร่วมสมัยที่ไม่สามารถจะศึกษาอย่างละเอียดได้ในระดับชาติซึ่งเป็นปัญหาของแต่ละประเทศและเป็นปัญหาที่แพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวางในระดับโลกซึ่งนักวิชาการด้านสังคมวิทยาและด้านสังคมศาสตร์พยายามที่จะอธิบายความหมายของกระบวนการโลกาภิวัตน์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยนักวิชาการเหล่านั้นมักจะให้ความหมายของกระบวนการโลกาภิวัตน์ไว้ว่าหมายถึงบริษัทข้ามชาติและสถาบันเศรษฐกิจโลกอื่น ๆ

วัฒนธรรมโลกหรือการแพร่กระจายของโลกาภิวัตน์เชื่อว่าระบบหรืออุดมการณ์ของรูปแบบที่เปลี่ยนไปหรือการผสมผสานของกระบวนการเหล่านี้กลายเป็นพลังที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องของชาติที่ต้องศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ให้ชัดเจนละเอียดถี่ถ้วน ข้อโต้แย้งของการศึกษาเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์เหล่านี้ยังไม่เกิดความชัดเจนเนื่องจากการวิเคราะห์ของนักวิชาการยังไม่ชัดเจนเพียงพอในระดับสากลและยังมีการให้คำจำกัดความเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ที่แตกต่างกันออกไป

การศึกษาเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ มีแนวทางที่สำคัญ 4 แนวทางด้วยกัน คือ (Sklair, 1999, pp. 143-163)

แนวทางที่ 1 แนวการศึกษาตามทฤษฎีระบบโลก (The World System Approach) การศึกษาแนวนี้นับแยกบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ ประกอบด้วยประเทศส่วนกลางหรือแกน (Core) ประเทศกึ่งชายขอบ (Semi-periphery) และประเทศชายขอบ (Periphery) ตามเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงบทบาทของแรงงานระหว่าง

ประเทศโดยการครอบงำของระบบทุนนิยมโลก ระบบโลกเป็นแบบอย่างในการวิจัยทางสังคม วิทยาศาสตร์ที่เป็นผลงานของอิมมานูเอล วอลเลอ์สไตล (Immanuel Wallerstein) ที่ถูกพัฒนาอย่างกว้างขวางและเป็นวรรณคดีที่ขยายตัวต่อเนื่องมาตั้งแต่คริสต์ศักราช 1970

โลกาภิวัตน์ตามทฤษฎีระบบโลกนั้นเป็นการรวบรวมบทความทางวิชาการ และเป็นสถาบันวิชาการชั้นสูงทางธุรกิจที่วอลเลอ์สไตลและสำนักของเขาสามารถอ้างถึงโลกได้อย่างถูกต้องทั้งหมดว่าไม่มีสิ่งใดที่จะสามารถอธิบายโลกได้ถูกต้องกว่าระบบคัมภีร์ระบบโลกที่อ้างอิงไปทั่วโลกนั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการวิพากษ์และเจาะลึกไปถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างยาวนานระหว่างระบบโลกกับประเด็นทางวัฒนธรรม

คริสโตเฟอร์ เชส ดันน์ (Christopher Chase-Dunn) พยายามหาข้อพิสูจน์อย่างเป็นขั้นตอนเพิ่มขึ้นด้วยการปะทะสังสรรค์ด้านตรรกะวิธีทางเศรษฐศาสตร์และการเมืองซึ่งได้เสนอแนะเกี่ยวกับการก่อตัวของโลกาภิวัตน์โดยให้เหตุผลว่าในระดับเศรษฐกิจนั้นตรรกะวิธีโดยรวมของอำนาจที่เหนือกว่าของเศรษฐกิจโลกตรงข้ามกับระดับของการเมืองที่มีตรรกะวิธีเป็นศูนย์กลางแห่งรัฐที่มีอำนาจเหนือกว่าระบบโลก อย่างไรก็ตามในขณะที่เศรษฐกิจโลกยังคงอธิบายพื้นฐานของเศรษฐกิจระดับชาติเพียงอย่างเดียวแนวคิดนี้จึงเป็นการทบทวนปัญหาการวิเคราะห์แนวคิดที่เป็นกลางทางการเมืองของวอลเลอ์สไตล

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าไม่มีทฤษฎีใดที่สามารถอธิบายกระบวนการโลกาภิวัตน์ได้ชัดเจน นอกจากทฤษฎีระบบโลกเท่านั้นที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์อยู่เสมอ ส่วนวอลเลอ์สไตล เห็นว่ารูปแบบทางเศรษฐศาสตร์นั้นขึ้นอยู่กับองค์กรแรงงานระหว่างประเทศที่จำแนกความแตกต่างว่าโลกนี้ถูกทำให้เกิดความสลับซับซ้อนมากและประเทศต่าง ๆ ถูกแยกไว้เป็นหมวดหมู่ ในฐานะที่เป็นระบบทวิลักษณ์ (Bimodal System) ได้แก่ประเทศที่เป็นแกนกลาง ประเทศกึ่งชายขอบและประเทศชายขอบ การเมืองส่วนใหญ่ผูกพันกับการเคลื่อนไหวต่อต้านระบบและการต่อสู้กับอำนาจ ในขณะที่วัฒนธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับทุกสิ่งครอบคลุมการปะทะสังสรรค์ในระดับชาติและในระดับสากลของแนวคิดอารยธรรมในสังคมศาสตร์ มีนักวิพากษ์จำนวนมากไม่เชื่อว่าแนวคิดระบบโลกยากเกินกว่าที่จะเข้าใจปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สามารถจัดการกับปัญหาทางวัฒนธรรมได้อย่างอย่างเพียงพอ

คริสเตียน วูล์ฟฟ์ (Christian Wolff) แสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวคิดด้านวัฒนธรรมไว้ในตัวแบบระบบโลกของวอลเลอ์สไตล ที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนวัฒนธรรมและยังคงเป็นที่สนใจของนักเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ความพยายามที่จะสร้างทฤษฎีเชื้อชาติ สัญชาติ และกลุ่มชนของวอลเลอ์สไตล ที่อ้างถึงกลุ่มคนที่แตกต่างกันไปในระบบโลก อาจดูเหมือนว่าได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องทิศทางแล้วหากแต่มีอยู่บ้างที่จะโต้แย้งว่าปัจจัยต่าง ๆ ของวัฒนธรรม

ที่เป็นส่วนสำคัญในการวิเคราะห์ แม้ว่านั่นเป็นความคิดและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่พยายามนำตัวแบบระบบโลกที่ไกลกว่าที่รัฐจะเป็นศูนย์กลางความเข้าใจต่าง ๆ ของโลกที่นักทฤษฎีระบบโลกมีแนวโน้มที่ฝังใจในระบบเศรษฐกิจโลกนั้นขึ้นอยู่กับระบบของรัฐนั้น ๆ

คำว่าโลก “Global” และคำว่า “International” นั้นเป็นคำที่ใช้แทนกันได้โดยทั่วไป โดยนักทฤษฎีระบบโลก และถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่ใช้กันอยู่ทั่วโลก อย่างไรก็ตามการทำให้เกิดแนวคิดระบบโลกขึ้นมานั้นไม่เหมือนกับแนวคิดโลกาภิวัตน์ที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็วและรุนแรงในสาขาวิชาสังคมวิทยาโดยปราศจากแรงกระตุ้น

แนวทางที่ 2 แนวการศึกษาตัวแบบวัฒนธรรมโลก (Global Culture Model)

แนวการศึกษานี้เป็นการจัดประเภทโลกาภิวัตน์ในรูปแบบวัฒนธรรมด้วยการให้คำจำกัดความโลกาภิวัตน์ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมโลกให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาในการเลียนแบบลักษณะเฉพาะแห่งรากฐานทางวัฒนธรรมอื่นจากสื่อต่าง ๆ ทำให้เกิดวัฒนธรรมประจำชาติในลักษณะเดียวกันในขณะที่เราจะเห็นส่วนประกอบที่ค่อนข้างจะแตกต่างจากการจัดประเภทโลกาภิวัตน์ในรูปแบบทางสังคมซึ่งเน้นความสำคัญต่อแนวคิดตามสิ่งที่ปรากฏขึ้นแห่งความรู้แจ้งของโลกและความหมายตามนัยของเขา

สิ่งเหล่านี้คือตัวอย่างการอธิบายที่ดีที่รวบรวมบทความไว้เป็นรูปแบบจากวารสารทฤษฎีวัฒนธรรมและสังคมที่ถูกแก้ไขโดยฟิเธอร์สโตน (Featherstone) ภายใต้หัวข้อวัฒนธรรมโลก ทฤษฎีวัฒนธรรมและสังคมถูกนำมารวมเข้าด้วยกันโดยกลุ่มของนักทฤษฎีที่มีความคิดเหมือนกัน และได้ตีพิมพ์ในวารสารและนำเข้าไปประชุมซึ่งส่งผลให้เกิดกรอบแนวคิดของสถาบันและการวิพากษ์อย่างมีเหตุผลที่มีความสำคัญสำหรับการพัฒนานักวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่วิธีการโลกาภิวัตน์ แม้ว่านักวิจัยเหล่านี้สามารถทำเช่นนั้นได้ก็ตามที่แต่งงานของพวกเขาที่ยังไม่ถือว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกันทั้งหมด ประการแรก พวกเขามีแนวโน้มที่จะจัดลำดับความสำคัญทางวัฒนธรรมเหนือการเมืองและเศรษฐกิจ ประการที่สอง มีความสนใจร่วมกันในปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของปัจเจกชนและของชาติว่าสามารถดำรงอยู่ในสถานะที่ต้องเผชิญกับการปรากฏตัวของวัฒนธรรมโลก คุณลักษณะที่โดดเด่นของโลกาภิวัตน์ตามรูปแบบวัฒนธรรมคือสิ่งที่เป็นปัญหาต่อความดำรงอยู่ของวัฒนธรรมโลกที่เป็นความจริงและที่เป็นไปได้ตามจินตนาการ ทำให้เฮอริเบิร์ต มาร์แชลล์ แม็คลูฮัน (Herbert Marshall McLuhan) ได้รับการยอมรับและถูกเรียกว่าหมู่บ้านโลก ตัวอย่างเช่นเครื่องรับโทรทัศน์ทำให้ทุกคนในโลกใบนี้สามารถจะชมภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ในทันทีทันใดด้วยการแพร่ภาพทางสื่อมวลชน สิ่งนี้คือข้อพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นการเปลี่ยนโลกทั้งโลกไปสู่หมู่บ้านโลก

ความสนใจทฤษฎีสังคมศาสตร์และการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์เป็นจุดเด่นที่มีคุณค่ายิ่งของนักมนุษยวิทยาที่ได้จากการปะทะสังสรรค์กัน การให้เหตุผลของโทมัส ลอเรน ฟรีดแมน (Thomas Lauren Friedman) ตัวอย่างเช่น การแยกส่วนของเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรมและคนที่มีความคิดสมัยใหม่ในเรื่องเพศที่สามต่างไม่มีข้อโต้แย้งกัน ไม่คัดค้านในสองสิ่งที่พบเห็นว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกวันนี้แต่เห็นว่าเป็นแนวโน้มที่มีส่วนประกอบสองส่วนของโลกแห่งความเป็นจริง ส่วนประกอบที่ทำให้เกิดเป็นศูนย์กลางโลกของอำนาจสองทางคือทางซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตกนั่นก็คือการแยกส่วนออกมา การแยกส่วนทางสังคมและการแยกส่วนทางวัฒนธรรม แต่ความมีอิทธิพลของระบบทุนนิยมยังคงอยู่และเป็นระบบเดิมตลอดกาลแม้ว่าจะไม่ยอมรับทั้งระบบทุนนิยมที่ยังคงอยู่และความเป็นระบบหรืออะไรก็ตาม ความจริงแล้วกรอบแนวคิดของโลกาภิวัตน์ที่แยกส่วนเป็นอำนาจซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตกก็คือความไม่แน่นอนที่อยู่ไกลออกไป ความคิดดังเช่นการผสมพันธุ์ และการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ถูกเสนอในการพยายามที่จะสร้างกรอบความคิดว่าอะไรจะเกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์และสิ่งต่างๆ ที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรม

โลกาภิวัตน์ตามความหมายของนักทฤษฎีทางวัฒนธรรมได้รับการยอมรับจากแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ความน่าสนใจของโลกาภิวัตน์ในรูปแบบวัฒนธรรมได้ถูกรวบรวมและปรับปรุงแก้ไขโดยนักสังคมวิทยาที่เป็นตัวกลางสำคัญในการยกระดับแนวคิดโลกาภิวัตน์ในรูปแบบวัฒนธรรมให้เป็นปัญหาใหม่ของการศึกษาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์

แนวการศึกษาตัวแบบวัฒนธรรมโลกนี้ได้รวมแนวการศึกษาท้องถิ่นนิยมในมิติโลกาภิวัตน์ (Globo-localism) ไว้โดยกล่าวถึงลักษณะของท้องถิ่นนิยมว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของแนวทางวัฒนธรรมโลก กำเนิดจากกลุ่มนักวิชาการจากประเทศต่าง ๆ และนักสังคมศาสตร์แนววัฒนธรรมดังกล่าว มีความพยายามที่จะสร้างโครงข่ายเชื่อมโยงแนวคิดและกิจกรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์กันในลักษณะท้องถิ่นสัมพันธ์ นับว่าเป็นการจัดการที่ดีของการทับซ้อนกันระหว่างท้องถิ่นสัมพันธ์กับกระแสโลกาภิวัตน์ในตัวแบบด้านวัฒนธรรม แต่นักวิจัยเกี่ยวกับท้องถิ่นสัมพันธ์เน้นไปที่มิติด้านอาณาเขตเท่านั้น

แนวทางนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นในสมาคมด้านสังคมวิทยานานาชาติโดยได้มีการสัมมนา ระดับโลกของสมาคมด้านสังคมวิทยานานาชาติ ขึ้นที่นครมาดริด ประเทศสเปน ในปี ค.ศ. 1990 ในหัวข้อที่เกี่ยวกับวิชาสังคมศาสตร์สำหรับ โลกใบหนึ่งที่มีเอกภาพและความหลากหลาย

จากการสัมมนาพบว่าโลกาภิวัตน์เป็นที่ยอมรับอย่างไม่ลังเลและรายงานจากเอกสารที่ได้จากการสัมมนาครั้งนี้ล้วนแล้วแต่เป็นตัวอย่างที่แพร่หลายอยู่ในนครมาดริดอย่างต่อเนื่อง

และในการประชุมสภาองค์กรของสมาคมสังคมศาสตร์สากล ในปี ค.ศ. 1994 ที่นครบิเลเฟลด์ ประเทศเยอรมนีในหัวข้อ “ขอบเขตแห่งการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสามัคคี” และในการอภิปรายเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์อีกครั้งหนึ่งที่ทำให้เกิดความชัดเจนขึ้นและการประชุมที่นครมอนทรีออล ประเทศแคนาดา ในปี ค.ศ. 1998 ก็ทำให้เกิดความต่อเนื่องในเรื่องดังกล่าว และไม่น่าประหลาดใจเลยที่กระบวนการโลกาภิวัตน์และดินแดนเป็นเรื่องที่น่าสนใจและเรื่องทั่ว ๆ ไปที่ได้อภิปรายกันในการประชุมที่นครมาดริด ประเทศสเปน ในปี ค.ศ. 1990 และในการประชุมสภาองค์กรของสมาคมสังคมศาสตร์สากลในปี ค.ศ. 1994 ที่นครบิเลเฟลด์ ประเทศเยอรมนี เป็นเรื่องเกี่ยวกับสงครามในอดีตที่รุนแรงในประเทศยูโกสลาเวีย และสิ่งสำคัญที่ทำให้โลกรู้แจ้งเป็นครั้งแรกก็คือการล่มสลายของประเทศที่ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดอาณาเขตใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นโดยการรวมตัวกันของพลังท้องถิ่นและพลังโลก

ปัญหาวิจัยหลักสำหรับการศึกษาได้แก่ความเป็นหนึ่งขอวัฒนธรรมท้องถิ่นในลักษณะของวัฒนธรรมโลกที่กำลังก้าวไปข้างหน้า การเรียกร้องสิทธิของวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับพลังของโลกาภิวัตน์นั้นมีพลังในตัวของมันเองที่จะนำพาโลกาภิวัตน์เข้าไปในสังคม วัฒนธรรม และการเมืองทั่วโลก สิ่งเหล่านี้คือความต่อเนื่องที่ยิ่งใหญ่กับการให้ความสนใจไปที่แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ในตัวแทนทางสังคมที่มีรากฐานมาจากแนวคิดของสังคมโลกาภิวัตน์

แนวทางที่ 3 แนวการศึกษาโลกาภิวัตน์ในรูปแบบสังคมโลก (Global Society Model) แรงกระตุ้นสำหรับแนวคิดโลกาภิวัตน์นั้นมักจะตั้งอยู่ในภาพของโลกที่เป็นดาวนพเคราะห์ที่ล่องลอยอยู่แล้วส่งกลับมาตามช่องว่างของอวกาศ ข้อความที่น่าฟังนี้เป็นรายงานของเอ็ดการ์ มิทเชลล์ (Edgar Mitchell) ซึ่งเป็นนักบินอวกาศอพอลโล 14 ในปี ค.ศ. 1971 มันสวยงามและกลมกลืนระหว่างการมองไปที่ดาวนพเคราะห์อย่างเจียบสงบสีน้ำเงินและเมฆหมอกสีขาว และสิ่งหนึ่งที่ทำให้คุณคิดถึงบ้านคิดถึงสิ่งที่คุณต้องการและตัวตนของคุณ นั่นมันเป็นอะไรที่ฉันชอบที่จะเรียกมันว่าความรู้เกี่ยวกับโลกที่เกิดขึ้นมาในทันที มีมนุษย์อวกาศชื่อเอ็ดการ์ มิทเชลล์ แทรกซึมเข้าไปในก้อนเมฆและจะสามารถเห็นสงครามที่น่ากลัวในประเทศเวียดนามและประเทศอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย ความกระหายเลือดจากระบบการปกครองแบบเผด็จการรูปแบบต่าง ๆ ในทวีปอาฟริกา และแถบลาตินอเมริกา ความตายและร่างกายพิการที่เกิดจากผู้ก่อการร้ายที่มีความเห็นแตกต่างกันทางลัทธิศาสนาในอังกฤษและไอร์แลนด์ซึ่งเหมือนกับการสูญเสียที่โหดร้ายของมนุษย์จากความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ ภัยจากยาเสพติดและฆาตกรรมบนท้องถนนทั่วทั้งโลกเมื่อมีวัฒนธรรมการใช้รถยนต์ที่หนาแน่นขึ้นซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ โครงสร้างของโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตามมีนักทฤษฎีชั้นนำด้านโลกาภิวัตน์บางคนได้ให้เหตุผลอย่างมีนัยสำคัญที่แนวคิดการรับรู้เกี่ยวกับโลกหรือโลกาภิวัตน์และความรู้แจ้งเห็นจริงเกี่ยวกับดาวนพเคราะห์

พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาปรากฏว่ามีนักทฤษฎีทางสังคมโลกาภิวัตน์
ถกเถียงกันว่าแนวคิดเกี่ยวกับสังคมโลกหรือสังคมโลกาภิวัตน์กลายเป็นความเชื่อตามแนวความคิด
สมัยใหม่และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงวิชาการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและ
คุณค่าทางสากลต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นในโลกแห่งศตวรรษที่ 20 ที่แตกต่าง
จากยุคต่าง ๆ ที่ผ่านมามบทความเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์นั้นเต็มไปด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
เกี่ยวกับการลดลงของพลังอำนาจและความสำคัญของรัฐชาติและการเพิ่มขึ้นของพลังอำนาจที่อยู่
เหนือรัฐชาติและสถาบันแห่งโลกและระบบความเชื่อต่าง ๆ แนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับช่องว่างระหว่าง
เวลาและการทำให้ช่องว่างระหว่างเวลาสั้นลงนั้นแสดงให้เห็นกระบวนการของโลกาภิวัตน์
ทำให้ช่องว่างของเวลาสั้นลง การขยายออกและการเพิ่มช่วงเวลาที่ยาวนานสำหรับมนุษย์ทั่วทั้งโลก
ดังนั้นจุดสูงสุดของปัจจัยแวดล้อมบางอย่างจึงเป็นของสังคมโลกาภิวัตน์

ในความพยายามที่จะศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการโลกาภิวัตน์นั้นขัดแย้งกับมุมมองที่เป็น
สมัยใหม่ คือโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งที่ดำเนินไปเป็นปรกติกับมุมมองที่เห็นว่าเป็นการก้าวล้ำนำหน้าของ
โลกาภิวัตน์ ในการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ พบว่าโลกาภิวัตน์เป็นกรอบแนวคิดที่ดีที่สุดซึ่งเป็นเสมือน
ภาพสะท้อนของความเป็นสมัยใหม่ทำให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับปัญหาที่ว่าเพราะเหตุใดจึงเกิด
ความแตกต่างระหว่างมุมมองและท้ายที่สุดเมื่อมีการอภิปรายด้านสังคมศาสตร์เกิดขึ้น หลักใหญ่
ใจความที่ปรากฏขึ้นมาก็คือการก้าวล้ำนำหน้าของโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตามเป็นเรื่องที่สำคัญมาก
ในการตั้งชื่อว่าโลกาภิวัตน์เป็นชื่อใหม่สำหรับความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์เดิม ๆ หรือไม่ก็
ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ปรากฏการณ์ของความทันสมัยที่ผ่านมาแล้วหรือไม่ก็ความ
ทันสมัยที่เพิ่งเกิดขึ้นและผลของระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นหลังคริสต์ศตวรรษที่ 1960 เหตุที่ต้องศึกษา
เรื่องนี้เนื่องจากความต้องการให้เข้าใจวิถีชีวิตของเราเองและวิถีชีวิตสองสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ
ตัวเราเช่นในครอบครัวของเรา ในชุมชนของเรา ในขอบเขตพื้นที่ ในประเทศ ในพื้นที่นอกเหนือ
ออกไปและสิ่งสุดท้ายที่เราต้องการรู้ก็คือเรามีความสัมพันธ์กับโลกใบนี้อย่างไร ดังนั้นจึงเป็น
ความรู้พื้นฐานที่เราต้องเข้าใจเกี่ยวกับขอบเขตซึ่งมีโครงสร้างที่แตกต่างกันอย่างมากในสิ่งที่เรา
อาศัยอยู่ เราต่างให้ความสำคัญและเอาใจใส่เหมือนกับที่คนอื่น ๆ ได้รับของที่แตกต่างกัน

ความพยายามของนักวิชาการที่จะชี้ให้เห็นว่าโลกาภิวัตน์เป็นเพียงตำนานเพราะว่าระบบ
เศรษฐกิจโลกไม่มีอยู่จริงโดยได้เถียงว่าไม่มีความแตกต่างโดยพื้นฐานระหว่างวิถีโทรเลขระหว่าง
ประเทศโดยผ่านสายโทรศัพท์ได้นำมาในการติดต่อทางธุรกรรมการเงินและการติดต่อด้วยระบบ
อิเล็กทรอนิกส์ร่วมสมัย พวกเขาเข้าใจผิดพลาดอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากมีพื้นฐานที่แตกต่างกันคือ
ความเที่ยงตรงในการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพทางอิเล็กทรอนิกส์คือมีการเปลี่ยนรูปแบบที่เป็นไป
ได้และมีคุณภาพของการโอนเงินสดและเงินทุนในรูปแบบใหม่ด้วยการจัดตั้งบริษัทและการลงทุน

ส่วนบุคคลหรือนักลงทุนทางการเงินและระบบการให้สินเชื่อทางการเงินซึ่งเป็นวัฒนธรรมของ
โลกาภิวัตน์และอุดมการณ์บริโภคนิยม

นักทฤษฎีโลกาภิวัตน์บางคนได้แย้งว่าปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องธรรมดาและเป็น
พื้นฐานของความเข้าใจว่าได้เกิดอะไรขึ้นกับประเทศที่ร่ำรวยและมีอะไรเกิดขึ้นกับกลุ่มคนในสังคม
ต่าง ๆ ผู้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทในระบบโลกาภิวัตน์ ความรู้สึกเช่นนี้แนวคิดของสังคม
โลกาภิวัตน์เป็นสิ่งที่ไม่น่าสนใจมากนักแต่เมื่อเปรียบเทียบกับการสร้างทฤษฎีในมิติที่มีเป้าหมาย
ของโลกาภิวัตน์ ขณะที่นักทฤษฎีได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นพลเมืองของโลกแนวคิด
สังคมโลกาภิวัตน์นี้เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับโลก ความรู้แจ้งเห็นจริงเกี่ยวกับโลกและแนวคิด
ทำนองเดียวกันนี้ล้วนเป็นแนวคิดทฤษฎีชั้นสูงทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นความ
ต้องการของหลักจิตวิทยาอย่างแท้จริงสำหรับนักวิชาการหลาย ๆ คนที่เชื่อในความเป็นไปได้
ของสังคมโลกาภิวัตน์

มีนักวิชาการบางคนได้ให้ความเห็นว่าสาระสำคัญดังกล่าวนี้ได้รับการอธิบายเพิ่มเติม
จากการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการพร้อมกับความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างโลกาภิวัตน์
และความแตกแยกของท้องถิ่นและความขัดแย้งบนพื้นฐานแห่งชาติพันธุ์

วิธีการจัดประเภทโลกาภิวัตน์ในรูปแบบสังคมโลกดังกล่าวนี้ล้วนเป็นการประเมินค่า
ปัญหาทางจริยธรรมของโลกาภิวัตน์ที่ถูกค้นพบ เหตุผลก็คือมนุษย์สามารถทำลายตัวเองโดยการ
ทำสงครามกันเองและอุบัติเหตุที่เกิดจากการระเบิดของสารพิษในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม
ความสุขสมบูรณ์ ความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมระดับโลกดูเหมือนว่าจะเป็น
หลักประกันระยะยาวที่ดีที่สุดของการดำรงอยู่ที่ยั่งยืนของมนุษยโลก

แนวทางที่ 4 การศึกษาแนวทุนนิยมโลก (Global Capitalism Model) แนวการศึกษา
ชี้ให้เห็นถึงพลังโลกาภิวัตน์ว่ามีอิทธิพลต่อโครงสร้างของระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์มากกว่าที่
เคยปรากฏมา นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ซึ่งแสดงตัวในแนวทางของระบบทุนนิยมโลก
ได้พัฒนาการวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการโลกาภิวัตน์และพยายามที่จะสร้าง
แนวคิดโลกาภิวัตน์ที่มีความสำคัญมากกว่ารัฐชาติและการอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับรัฐในการ
แข่งขันทางเศรษฐกิจกับชาติอื่น ๆ

นักสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจระบบทุนนิยมเทียบเท่ากับระบบสังคมระดับโครงสร้าง
ของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และระดับของการก่อตัวทางสังคมโดยอธิบายการเปลี่ยนแปลง
ของปรากฏการณ์ที่เรียกว่าโลกที่สามในข้อตกลงและข้อโต้แย้งว่าโลกาภิวัตน์ของระบบทุนนิยม
คือการเชื่อมต่อกันอย่างเหนียวแน่นกับวิกฤตการณ์ทุนนิยมใน ค.ศ. 1970 และหลังจากนั้น
วิกฤตการณ์ราคาน้ำมันสูงขึ้นอย่างน่าตกใจ อัตราการว่างงานสูงและการขาดความมั่นคง

ที่ประเทศร่ำรวยเกิดปัญหาในการจ่ายสวัสดิการสังคม สิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งการตัดสินใจของ นักสังคมวิทยาดังกล่าวว่า “พวกเราเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของยุคโลกาภิวัตน์เท่านั้น” (We are only at the beginning of the global era)

นักวิชาการบางท่านได้ให้ความชัดเจนเกี่ยวกับระบบโลกาภิวัตน์มากขึ้นโดยเน้นไปที่แนวคิดการกีดกันชาติซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นกับรัฐเท่านั้นแต่เกิดขึ้นครอบคลุมทั้งพรมแดนของรัฐ โดยเสนอการวิเคราะห์ที่แตกต่างออกไป คืออุดมการณ์อันเป็นรากฐานของสังคมเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งเป็นอุดมการณ์ระดับพื้นฐานแต่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงและมีสถาบันรองรับบริษัทข้ามชาติ เป็นสถาบันที่สำคัญมากสำหรับการประกอบธุรกิจข้ามชาติ และอุดมการณ์ประเพณีการบริโภคนิยม สำหรับการแพร่กระจายของอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมข้ามชาติ ในทฤษฎีระบบโลกนั้นบริษัทข้ามชาติทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดคตินิยมโลกในขณะที่สิ่งที่ได้รับจากประสบการณ์จะเป็นเครื่องสนับสนุนข้อโต้แย้งนี้ให้เป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่ได้แนะนำให้บริษัทข้ามชาติปฏิบัติอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับระบบโลกาภิวัตน์ตามเงื่อนไขของมันบนพื้นฐานเศรษฐกิจรวมทั้งการนำไปสู่การเป็นสถาบันและการรวมตัวของมัน

อุดมการณ์ทางวัฒนธรรมของระบบทุนนิยมโลกเป็นลัทธิการบริโภคนิยมโดยคาดหวังไว้ว่าการบริโภคมวลรวมจะเพิ่มขึ้นและตั้งความหวังไว้ว่าจะเกิดการบริโภคที่ไม่จำเป็นต้องตรวจสอบรายได้ว่ามีเพียงพอหรือไม่ ขอบเขตซึ่งเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่มีข้อจำกัดในการรวมตัวของปัจเจกชนในการทำรายการลงทุนในโครงการทุนนิยมระดับโลกโดยทั่วไปและอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริโภคนิยมของมันซึ่งนับว่าเป็นศูนย์กลางในการกระจายทฤษฎีระบบโลกาภิวัตน์

นักสังคมวิทยาผู้หนึ่งได้เน้นการพัฒนาประเทศโลกที่สามและนำสิ่งที่ได้จากทฤษฎีและประสบการณ์มาสนับสนุนการศึกษาวิจัยให้โลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่มีคุณภาพและการขยายตัวออกไปด้วยการเปรียบเทียบในสองช่วงเวลาที่แตกต่างกันคือ

ช่วงแรก เรียกว่า “โครงการพัฒนา” เริ่มตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษ 1940 ถึงต้นทศวรรษ 1970 เมื่อประเทศต่าง ๆ ที่ยากจนพยายามที่จะพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชาติโดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานและสถาบันสากล

ช่วงที่สอง เรียกว่า “โครงการโลกาภิวัตน์” เริ่มตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา เมื่อการพัฒนาได้ถูกพยายามส่งออกไปบูรณาการในระบบตลาดโลกาภิวัตน์และกระบวนการนี้ถูกจัดการโดยกลุ่มสาธารณะชนอิสระในนามของ “ผู้จัดการโลกาภิวัตน์”

โดยอธิบายว่าในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจแห่งชาติกลายเป็นการฝังลึกลงไปในการระดับโลกผ่านห่วงโซ่สินค้าโดยการเป็นหน่วยของประชาชนที่อ่อนแอและแข็งแรง

ขึ้นในเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ สถานการณ์เช่นนี้ไม่เกิดไปจนถึงคริสต์ทศวรรษ 1980 แต่กลไกของหน่วยงานที่ควบคุมนี้มีอำนาจและสิทธิของการจัดการโลกาภิวัตน์ภายในรัฐมีระบบจัดการและขั้นตอนมาก สิ่งเหล่านี้คือจุดเปลี่ยนในเรื่องของการพัฒนาและเป็นสิ่งที่น่าจดจำสำหรับผลที่เกิดจากประสบการณ์และเป็นตัวอย่างของผลกระทบของโลกาภิวัตน์ของสังคมประเทศโลกที่สาม

เกี่ยวกับนักวิชาการด้านโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมเหล่านี้เราสามารถรวมแนวคิดลัทธิมาร์กซิสต์ (Marxist) มาร์กเป็นนักวิชาการผู้เห็นว่าระบบทุนนิยมอยู่ในฐานะระบบโลกาภิวัตน์ หากแต่ไม่มีแนวคิดเฉพาะที่เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์เท่านั้น สิ่งสำคัญที่สุดก็คือมีนักภูมิศาสตร์ผู้หนึ่งได้วิเคราะห์แนวคิดลัทธิมาร์กซิสต์เกี่ยวกับความทันสมัย (Modernity) และแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernity) ซึ่งนับว่ามีนัยสำคัญในการพยายามที่จะสร้างการเชื่อมโยงระหว่างการอภิปรายเกี่ยวกับเศรษฐกิจและวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์

จากการศึกษาโลกาภิวัตน์แนวทางต่าง ๆ ทั้ง 4 แนวทางนี้แสดงให้เห็นว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนในตัวเอง กล่าวคือวิธีการจัดประเภทโลกาภิวัตน์ตามทฤษฎีระบบโลกจะให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจที่ลดความสำคัญของปัจจัยทางด้านการเมืองและปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม แต่เมื่อโลกาภิวัตน์ถูกให้ความหมายเกี่ยวข้องกับบทบาทด้านเศรษฐกิจและองค์กรทางเศรษฐกิจบ่อยครั้งจึงทำให้ดูเหมือนว่าโลกาภิวัตน์จะนำไปสู่ความเป็นจริงได้ตามนั้น

แนวการศึกษาโลกาภิวัตน์ในรูปแบบวัฒนธรรมทำให้กระบวนการโลกาภิวัตน์เปลี่ยนแปลงไปตามแนวทางของวัฒนธรรม โดยลดความสำคัญของปัจจัยทางเศรษฐกิจลง แต่กลับมีการวิจารณ์โลกาภิวัตน์มากขึ้นจากกลุ่มผู้ที่มุ่งเน้นความสนใจไปที่ผลกระทบในเชิงลบจากบทวิจารณ์ของสื่อสารมวลชนและการตลาดในท้องถิ่นรวมทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมทำให้โลกาภิวัตน์ในรูปแบบวัฒนธรรมจึงมีสนับสนุนเป็นจำนวนมาก

แนวการศึกษาโลกาภิวัตน์ตามรูปแบบสังคมโลกให้ความสนใจไปที่การคาดหวังในสิ่งที่ดีและความครอบคลุมทั้งหมดของสิ่งที่ดีเลิศต่าง ๆ ที่นำมารวมกันที่จะทำให้เกิดผลผลิตที่ต้องการแต่กลับเป็นที่ไม่พอใจของโครงการวิจัยทางสังคมศาสตร์และสุดท้ายคือวิธีการจัดประเภทโลกาภิวัตน์ในรูปแบบทุนนิยมโลกโดยการให้ความสำคัญของระบบทุนนิยมโลกเพียงด้านเดียวและไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับพลังอื่น ๆ ของโลกาภิวัตน์ จึงทำให้เกิดอันตรายปรากฏขึ้นเพียงข้างเดียว

การแพร่กระจายของกระแสโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจการเมืองและสังคมของประเทศต่าง ๆ ในโลก โดยเฉพาะประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมที่เชื่อมโยงและพึ่งพิงกับต่างประเทศสูงดังเช่นประเทศไทย จากการประมวลผลการศึกษาและคาดการณ์ของนักวิชาการหลายท่านได้ข้อสรุปถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ดังที่ได้แสดงในภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1 ผลกระทบด้านต่าง ๆ จากกระแสโลกาภิวัตน์

ในภาพประกอบที่ 1 แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อสังคมโลกดังนี้

1. ผลกระทบด้านสังคม กระแสโลกาภิวัตน์เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Age) ที่ไร้พรมแดนทำให้เกิดการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากประเทศที่พัฒนาแล้วเข้าสู่ประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ อย่างรุนแรงทำให้เกิดปรากฏการณ์เคลื่อนกลืนกันทางวัฒนธรรมและก่อให้เกิดกระแสวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาซึ่งอาจเรียกได้ว่ากระแสวัฒนธรรมสากลหรือกระแสวัฒนธรรมโลก (Neo-westernization) ที่สามารถทำลายหรือครอบงำวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมของสังคมอื่น ๆ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือสูญสลายไป นอกจากนั้นกระแสโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร และการโทรคมนาคม ยังทำให้เกิดสังคมโลกที่ดูเสมือนไร้ขอบเขตและพรมแดน ทำให้โลกทั้งโลกกลายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ หรืออาจเรียกว่าเป็นหมู่บ้านโลก (Global Village) ที่สมาชิกของหมู่บ้านโลกทุกคนสามารถรับรู้และรับผลกระทบจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในส่วนใดส่วนหนึ่งของโลกได้พร้อม ๆ กัน (McLuhanl, 2003, p. 6)

2. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ กระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจโลกหลายประการและประการที่สำคัญที่สุดก็คือกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือทุนนิยม (Laissez-faire or Capitalism) ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่ให้เสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจไว้อย่างอิสระเสรี ทำให้ระบบทุนนิยมโลกแผ่ขยายออกไปครอบคลุมทุกส่วนของโลกและเกิดการขยายตัวทางการค้าระหว่างประเทศอย่างกว้างขวางเกิดการเชื่อมโยงและพึ่งพาซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคมากขึ้นและทำให้เกิดการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจที่รุนแรง นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมยังทำให้เกิดระบบเสรี

ด้านการเงินและการค้าซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่สินค้าและเงินตราสกุลต่าง ๆ สามารถไหลเวียนไปทั่วโลกได้อย่างเสรีทำให้ทุน (Capital) กลายเป็นปัจจัยการผลิตที่สามารถเคลื่อนย้ายถ่ายเทไปมาได้ อย่างเสรี ผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ต่อระบบเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งได้แก่เกิดปรากฏการณ์การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคต่าง ๆ อันสืบเนื่องมาจากเกิดการแข่งขันทางการค้าเพิ่มมากขึ้นทำให้ประเทศต่าง ๆ ขาดความมั่นใจในศักยภาพที่จะแข่งขันในระบบการค้าเสรี การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นมาตรการปกป้องความมีเสถียรภาพทางการค้า เช่นประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community : E.E.C.) ข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (North America Free Trade Agreement : NAFTA) เขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (North America Free Trade Agreement : NAFTA) เขตการค้าเสรีอาเซียน (Asian Free Trade Area : AFTA) และการร่วมมือระหว่างเอเชียและยุโรป (Asia-Europe Meeting : ASEM) เป็นต้น (Sullivan & Sheffrin, 2003, p. 4)

3. ผลกระทบด้านการเมือง สังคมยุคโลกาภิวัตน์เป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Technology) เป็นยุคซึ่งประชาชนสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วจากสื่อหลากหลายประเภท (Mass Media) ทำให้ประชาชนรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายของรัฐว่าเป็นผลประโยชน์โดยรวมหรือไม่อย่างไร จะเห็นได้ว่ายุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคแห่งการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group) ซึ่งนอกจากจะมีกลุ่มทางการเมืองที่มีอยู่แต่เดิมแล้วยังมีกลุ่มผลประโยชน์หลากหลาย (Group Representative) เกิดขึ้นใหม่อีกเป็นจำนวนมาก เช่นกลุ่มสิทธิสตรี กลุ่มองค์กรเอกชนและกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้มีอิสระในการตรวจสอบหรือเรียกร้องตามความต้องการของตนมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีการเรียกร้องให้ภาครัฐมีการปฏิรูปทางการเมืองและสังคมตลอดเวลา ทำให้รัฐบาลต้องบริหารจัดการด้วยความระมัดระวังเพราะหากดำเนินนโยบายในการบริหารประเทศผิดพลาดหรือดำเนินนโยบายในรูปแบบที่มีผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest) ก็ย่อมถูกคัดค้านและต่อต้านจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเหล่านี้อย่างรุนแรง นอกจากนั้นรัฐบาลยังต้องคอยระมัดระวังการตรวจสอบและเรียกร้องจากองค์กรระหว่างประเทศ บรรษัทข้ามชาติ องค์กรเอกชน องค์กรเหล่านี้นับว่ามีบทบาทมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรระหว่างประเทศ ที่รัฐบาลเข้าร่วมเป็นสมาชิก จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบทางการเมืองดังกล่าวมานี้รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองด้วยการ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลเพื่อให้การบริหารเกิดประสิทธิภาพ มีคุณธรรม จริยธรรมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของรัฐ

มีการให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทของรัฐแตกต่างกันไป แต่ความหมายที่ชัดเจน และมีความสำคัญต่อการศึกษาคือความหมายเกี่ยวกับบทบาทหรือความรับผิดชอบของรัฐว่าหน้าที่ของรัฐคืออะไร หน้าที่หรือความรับผิดชอบอะไรที่รัฐควรจะต้องปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ และสิ่งใดที่ควรจะสนับสนุนให้ภาคเอกชนเป็นผู้จัดการ คำถามต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทางการเมืองทุกครั้งที่มีการหาเสียงเลือกตั้ง และเป็นเรื่องที่จะต้องมีการตอบไว้อย่างชัดเจน เพื่อสร้างความได้เปรียบในทางการเมืองระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ

ตามแนวคิดของผู้นิยมนิยามลัทธิอนาธิปไตยนิยมผู้ที่ไม่ให้ความสำคัญกับรัฐนั้นได้เปรียบเทียบรัฐเป็นเหมือนกับสิ่งที่น่ารังเกียจและเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการมีรัฐอีกต่อไป แต่นักปรัชญาด้านการเมืองส่วนใหญ่ยอมรับว่ารัฐเป็นสถาบันที่มีคุณค่าอย่างยิ่งและยิ่งไปกว่านั้นนักสังคมนิยมแนวปฏิวัติ เช่นผู้นิยามอำนาจเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพตามแนวคิดลัทธิเลนินที่ใช้คำขวัญว่า “ทำลายรัฐเสียให้สิ้น หรือ Smash the state” ซึ่งเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงจากลัทธิทุนนิยมไปสู่ลัทธิแห่งความเสมอภาคในรูปแบบเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ อย่างไรก็ตาม ได้เกิดความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันของผู้นิยามลัทธิที่แตกต่างกันเกี่ยวกับบทบาทของรัฐที่แต่ละแนวคิดต้องการจะให้รัฐดำเนินนโยบายตามอุดมการณ์ของลัทธิดังกล่าว และเพื่อที่จะให้เกิดความเหมาะสมที่สุดระหว่างการดำเนินนโยบายของรัฐกับความสุขสมบูรณ์ของสังคม จากความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับบทบาทรัฐดังกล่าวนี้ได้ถูกพัฒนา เป็นรูปแบบรัฐที่มีบทบาทแตกต่างกันไปดังนี้ (Heywood, 2007, pp. 99-102)

1. รัฐที่มีบทบาทจำกัด (Minimalist State)
2. รัฐพัฒนา (Developmental State)
3. รัฐสังคมประชาธิปไตย (Society-democratic State)
4. รัฐรวมหมู่ (Collectivized State)
5. รัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จ (Totalitarian State)
6. รัฐจัดการตนเอง (Autonomy State)

1. รัฐที่มีบทบาทจำกัดเป็นรูปแบบของรัฐบาลในปรัชญาการเมืองที่ความรับผิดชอบของรัฐบาลมีน้อยที่สุดและไม่สามารถลดความรับผิดชอบให้อยู่ในระดับอนาธิปไตยหรือภาวะที่ไม่มีรัฐบาล (Anarchy) อีกต่อไปได้ซึ่งเป็นลักษณะอุดมการณ์ของลัทธิเสรีนิยมแบบดั้งเดิม จุดมุ่งหมายของอุดมการณ์นี้คือความมั่นใจของปัจเจกชนที่สามารถจะอยู่ได้ในดินแดนแห่งเสรีภาพซึ่งเป็นรากฐานของทฤษฎีสัญญาประชาคม จากมุมมองดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าความรับผิดชอบของ

รัฐบาล คือการปกป้องประชาชนให้พ้นจากการบังคับพ้นจากการถูกละเมิดในสิทธิและอิสรภาพ รวมทั้งการสร้างสันติภาพ และการจัดระเบียบสังคมเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตไปในวิถีทางที่พวกเขาต้องการและคิดว่าดีที่สุด

การเปรียบเทียบของจอห์น ล็อก (John Locke) กล่าวว่ารัฐทำหน้าที่เหมือนเป็นยามกลางคืนซึ่งจะถูกเรียกให้รายงานตัวจากนายตรวจที่แวะเวียนมาตรวจเยี่ยมเท่านั้น อย่างไรก็ตามรัฐยามกลางคืนหรือรัฐที่มีความรับผิดชอบน้อยที่สุดดังกล่าวนี้มีหน้าที่หลัก 3 ประการคือ

ประการแรก คือการป้องกันและรักษาประเทศ

ประการที่สอง คือการสร้างเชื่อมั่นว่าสัญญาหรือข้อตกลงต่าง ๆ ที่ได้กระทำลงไปด้วยความสมัครใจระหว่างรัฐกับประชาชนจะได้รับการปฏิบัติด้วยความเป็นธรรม

ประการที่สาม คือการป้องกันผู้รุกรานจากภายนอก

สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารประเทศของรัฐที่มีความรับผิดชอบน้อยที่สุดนี้ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีจำนวนเพียงเล็กน้อย กระบวนการยุติธรรมและกำลังทหารพอประมาณ ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศีลธรรมและปัจจัยที่รับผิดชอบอื่น ๆ ให้เป็นไปตามความต้องการของปัจเจกชนและเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมด้วย

เหตุที่รัฐที่มีบทบาทจำกัดถูกนำขึ้นมามากถึงในวงการเมืองยุคใหม่โดยกลุ่มขวาใหม่หรือกลุ่มที่ยึดแนวคิดฝ่ายขวาใหม่ เมื่อมองย้อนกลับไปที่ยุคต้นของแนวแบบเสรีนิยมและตลาดเสรีหรือตลาดที่ไม่ถูกแทรกแซงทางเศรษฐกิจและควบคุมโดยรัฐหรือทฤษฎีระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม กลุ่มขวาใหม่ประกาศความต้องการที่จะย้อนกลับไปที่ยุคที่พรมแดนแห่งความรู้เกี่ยวกับรัฐอย่างเป็นทางการ ในงานของโรเบิร์ต โนซิก ได้กล่าวถึงลัทธิเสรีนิยมแบบล๊อค ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปกป้องสิทธิของปัจเจกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในทรัพย์สิน

นักเศรษฐศาสตร์แนวเสรีนิยมเห็นว่าหากรัฐบาลแทรกแซงและควบคุมระบบเศรษฐกิจ จะทำให้การแข่งขัน ประสิทธิภาพและผลผลิตทางด้านเศรษฐกิจลดลง และจากมุมมองของกลุ่มขวาใหม่เห็นว่าบทบาททางเศรษฐกิจของรัฐควรจะถูกจำกัดอยู่ใน 2 เงื่อนไข คือการรักษาเสถียรภาพของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศหรือ นโยบายทางการเงิน และการส่งเสริมให้เกิดการลดบทบาทภาครัฐและการควบคุมราคาสินค้าเป็นต้น

จะเห็นได้ว่ารัฐที่มีบทบาทจำกัดนั้นเป็นรูปแบบของรัฐบาลที่เกิดขึ้นตามอุดมการณ์แห่งลัทธิอนาธิปไตยซึ่งเป็นลัทธิที่กำหนดพื้นฐานความเชื่อว่ากฎหมาย กฎเกณฑ์หรือรัฐบาลทุกรูปแบบเป็นสิ่งเลวร้ายและประชาชนไม่ต้องการเนื่องจากอนาธิปไตยจำกัดสิทธิส่วนบุคคล และเห็นว่ารัฐบาลเป็นสัญลักษณ์ของการกดขี่

ลักษณะเฉพาะของลัทธิอนาธิปไตยก็คือสังคมที่อาศัยความร่วมมือจากประชาชนด้วยความสมัครใจและไม่สนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย อนาธิปไตยมองว่าการปกครองส่วนใหญ่มีลักษณะเกื้อหนุนคนรวยและชนชั้นปกครองเท่านั้น การปกครองที่ดีกว่าจึงควรเป็นการปกครองโดยประชาชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและความสนใจของตนโดยไม่ต้องมีสถาบันการเมืองใด ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องหรือต่อต้านสถาบันการเมืองที่มีอยู่

อำนาจรัฐในระบอบอนาธิปไตยไม่ได้มีความเด็ดขาดแต่ถูกจำกัดด้วยสิทธิของพลเมืองซึ่งมีรากเหง้าจากสิทธิโดยธรรมชาติแต่เดิมไม่ได้เกิดจากกฎหมายบ้านเมืองแต่อย่างใด กฎหมายบ้านเมืองเป็นเพียงสิ่งรับรองสิทธิของพลเมืองที่เคยมีอยู่แล้วแต่เดิม โดยธรรมชาติเท่านั้น กฎหมายบ้านเมืองที่ออกโดยตัวแทนของประชาชนพลเมืองก็มีรากเหง้าที่มาและอยู่ในกรอบของกฎธรรมชาติซึ่งดำรงอยู่และมีผลต่อไปในสังคมเหนือทุกคนรวมทั้งเหนือตัวแทนฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนั้นกฎหมายบ้านเมืองจึงเป็นเพียงเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมายส่วนรวมของสังคมเท่านั้น

ขบวนการอนาธิปไตยแพร่หลายในยุโรปครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 และเริ่มต้นขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 20 และได้เปลี่ยนไปหลังสมัยสงครามกลางเมืองในสเปน

ลักษณะเด่นของรัฐที่มีบทบาทจำกัดก็คือการสนับสนุนความเสมอภาคของสมาชิกในสังคมและยึดถือหลักเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างเต็มที่แต่ก็มีจุดอ่อนอยู่ตรงที่ขาดการส่งเสริมการรวมตัวของสมาชิกในสังคมให้เกิดขบวนการที่มีพลังให้สามารถขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงสังคมได้

2. รัฐพัฒนาเป็นรัฐที่เกิดขึ้นตามรูปแบบของระบบเศรษฐกิจมีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมความเจริญเติบโตทางด้านอุตสาหกรรมและการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ผลรวมเพื่อพยายามเข้าไปแทนที่ตลาดด้วยระบบสังคมนิยมของการวางแผนและการควบคุม หากแต่เพื่อต้องการเข้าไปสร้างพันธมิตรระหว่างรัฐบาลและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญภายใต้การกลุ่มอนุรักษ์นิยมและกลุ่มผู้รักชาติ

ตัวอย่างรัฐน้อยในประวัติศาสตร์ เช่น สหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาในยุคต้นแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19 หลังจากที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศต่าง ๆ อย่างกว้างขวางแล้วทำให้รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นมีบทบาทในทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่นในประเทศญี่ปุ่นและเยอรมนี หลังจากประเทศเหล่านี้ได้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแล้วรัฐบาลจะมีการพัฒนาบทบาทในทางเศรษฐกิจมากขึ้นกว่าเดิม

ตัวอย่างแบบดั้งเดิมของรัฐพัฒนา คือประเทศญี่ปุ่น ในยุค ค.ศ. 1868-1912 ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กับครอบครัวของนักธุรกิจขนาดใหญ่ที่ควบคุมระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 และตั้งแต่ ค.ศ. 1945 เป็นต้นมาบทบาทในการพัฒนาของรัฐญี่ปุ่นถูกบริหาร

จัดการ โดยกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมสากลร่วมกับธนาคารแห่งชาติญี่ปุ่นช่วยเหลือ การตัดสินใจการลงทุนภาคเอกชนและส่งเสริมระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ให้ก้าวไปสู่การแข่งขัน ในระดับสากลดังนี้

ก. รัฐบาลให้ปรึกษาเชิงชี้แนะทางเศรษฐกิจ (Administrative Guidance)

ข. รัฐบาลเลือกอุตสาหกรรมที่คาดว่าจะเป็ภาคเศรษฐกิจนำ ที่สามารถจะเชื่อม โยงกับ อุตสาหกรรมอื่น ๆ อีกมาก โดยมีเป้าหมายในการมุ่งขยายกระบวนการสะสมทุนทั้งระบบเศรษฐกิจ

ค. รัฐบาลใช้มาตรการอุดหนุนและส่งเสริมเพื่อให้อุตสาหกรรมมีผลกำไรสูงพอที่จะ นำไปลงทุนต่อไป (Reproduction)

ง. มีบรรทัดฐานการตรวจสอบผลงาน คือกิจการที่ได้รับการส่งเสริมต้องมีความสามารถในการส่งออกหรือหาผลประโยชน์กลับหลวงในการดำเนินงานก็สามารถเปลี่ยน บริษัทอื่นเข้ามาประกอบการแทนได้ทันที

จ. มีระบบราชการที่เข้มแข็งซื่อสัตย์เพียงพอที่จะทำให้การดำเนินงานตามข้อ ง. เกิดความเป็นจริงได้

ตัวแบบที่คล้ายกันของการแทรกแซงการพัฒนาเคยมีขึ้นแล้วในประเทศฝรั่งเศส ที่ซึ่งรัฐบาลทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวามีแนวโน้มที่จะยอมรับความต้องการ การวางแผนเศรษฐกิจ และหน่วยงานของรัฐได้เล็งเห็นตนเองว่าเป็นเหมือนกับผู้พิทักษ์ชาติผลประโยชน์แห่งชาติ ในบางประเทศ เช่นออสเตรีย การพัฒนาเศรษฐกิจค่อนข้างจะประสบความสำเร็จตามโครงสร้าง ของความร่วมมือของรัฐที่เน้นการรักษาสัมพันธภาพที่ใกล้ชิดระหว่างรัฐและผลประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ ทางเศรษฐกิจและเมื่อไม่นานมานี้โลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจได้เกิดขึ้นกับรัฐต่าง ๆ ที่มีการแข่งขัน กันทางด้านเศรษฐกิจ เช่นที่พบในกลุ่มประเทศผู้นำทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออก บทบาทของ พวกเขาคือการพัฒนา กลยุทธ์สำหรับความสำเร็จของชาติในบริบทของการแข่งขันในระดับ นานาชาติที่รุนแรง

รัฐพัฒนา เป็นคำที่ใช้ในทางวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ เพื่อติดตามปรากฏการณ์ในการวางแผนเศรษฐกิจของรัฐในเอเชียตะวันออกปลายศตวรรษที่ 20 ในรูปแบบของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้รัฐมีอิสระ มีอำนาจทางการเมืองและการควบคุม เศรษฐกิจมากขึ้นรัฐพัฒนาเป็นรัฐที่มุ่งสู่ระบบอุตสาหกรรมหรือเป็นการนำระบบอุตสาหกรรม เข้ามาจับเคลื่อนนั้นคือเงื่อนไขของการพัฒนา รัฐ ความแตกต่างระหว่างการกำกับดูแลและการ พัฒนาของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทำให้มีความสัมพันธ์กันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ตัวอย่างเช่นประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้เป็นกรณีของรัฐที่มุ่งสู่การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิดรัฐพัฒนา

รัฐที่ควบคุมกำกับดูแลระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่จะปฏิบัติโดยผ่านหน่วยงานของรัฐ ซึ่งมีอำนาจในการจัดการ โดยมีข้อกำหนดต่าง ๆ เพื่อป้องกันความล้มเหลวของระบบตลาด เช่น การผูกขาดราคาสินค้าหรืออำนาจที่ไม่เหมาะสมด้านการตลาดหรือกำหนดเป็นสินค้าต้องห้าม เช่น สินค้าเกี่ยวกับการป้องกันประเทศหรือสินค้าที่จำเป็นต่อการศึกษาของรัฐ ในทางตรงกันข้ามรัฐพัฒนามุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจผ่านหลากหลายวิธีในการส่งเสริมการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมใหม่ ๆ และเพื่อลดการเคลื่อนย้ายการลงทุน เช่น ในประเทศญี่ปุ่นรัฐบาลเข้าไปประกอบกิจการด้านอุตสาหกรรมเล็ก ๆ แต่การประกอบกิจการในภาคเอกชนนั้นถูกจำกัดและกำหนดแนวทางไว้อย่างเข้มงวดโดยองค์กรอิสระ องค์กรอิสระเหล่านี้ไม่ได้ถูกคัดเลือกจากส่วนงานทางราชการและเจ้าหน้าที่ทั้งหมดก็ไม่ได้มาจากชนชั้นผู้นำหรือชนชั้นแรงงานที่ถูกส่งมาจากกระบวนการทางการเมืองจึงเกิดมุมมองที่ถกเถียงกันว่าหน่วยงานของรัฐจะมีอิสระในการวางแผนเศรษฐกิจหรือไม่และจะสามารถแสดงวิสัยทัศน์ในการสร้างประโยชน์ระยะยาวให้แก่ประเทศ โดยการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจที่ปราศจากการวิเคราะห์ปัญหาที่กระจัดกระจายอยู่ทั้งในระดับประกอบการหรือในระดับแรงงานระยะสั้นหรือผลประโยชน์เพียงเล็กน้อยเหล่านั้น

แบบอย่างสำหรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและเป็นรัฐพัฒนาที่ผ่านมาพบในประเทศแถบเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถเป็นต้นแบบได้คือเกาหลีญี่ปุ่น และเวียดนาม ส่วนจีน ไทย ใต้หวัน มาเลเซียและอินโดนีเซีย ต่างกำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจแต่ไม่ได้เป็นรัฐพัฒนาตามคำนิยามไว้ หรืออาจเรียกว่ารัฐพัฒนาแบบจำกัด เนื่องจากตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาได้เกิดองค์กรเหนือรัฐหรือ (Supranational Trait) ได้แก่องค์การการค้าโลก ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เข้ามาควบคุมบทบาทในการเป็นรัฐพัฒนาของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยกเว้นจีนที่ไม่ปฏิบัติตาม จึงเป็นรัฐพัฒนาได้และสามารถเป็นผู้นำของโลกในด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่คริสต์ศักราช 2001 จะเห็นได้ว่าประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในวันนี้ได้มีการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นทวีคูณในทุกสิบปี (Kristof & WuDunn, 2000)

อาจกล่าวได้ว่าสภาพความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจของประเทศในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เหล่านี้ทำให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นและทำให้คนที่มียาได้น้อยลดลง เช่น ความยากจนได้ลดลงอย่างมากในประเทศไทย รายงานการวิจัยในทศวรรษที่ 1960 พบว่าประชาชนในประเทศไทยร้อยละ 60 มีมาตรฐานความเป็นอยู่ในเกณฑ์ต่ำในระดับค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นพื้นฐาน (United Nations Development Report, 1999)

หากจะมองในแง่ทฤษฎีการพึ่งพา ลัทธิแห่งการพัฒนาที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ เช่น ไทย ใต้หวัน มาเลเซีย เกาหลีใต้และเวียดนาม ซึ่งมีรัฐบาลที่สามารถและตั้งใจที่จะปกป้องประชาชนให้พ้นจากผลกระทบเชิงลบที่เกิดจากการหาประโยชน์อย่างไม่ถูกต้องจากธุรกิจต่างชาติ ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้มีรัฐบาลที่เข้มแข็งและถูกเรียกว่าประเทศพัฒนาหรือประเทศเข้มแข็ง และมีผู้นำที่สามารถเผชิญหน้ากับองค์กรธุรกิจข้ามชาติและต้องการทำงานเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน รัฐพัฒนาเหล่านี้มีความตั้งใจและอำนาจในการสร้างสรรค์และรักษานโยบายที่จะนำไปสู่การพัฒนาระยะยาวที่จะสร้างความมั่งคั่งให้แก่ประเทศและช่วยประชาชนของเขาทั้งหมด องค์กรธุรกิจข้ามชาติกำหนดกติกาต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นการควบคุมมาตรฐานในการจ่ายค่าตอบแทนและเงื่อนไขเกี่ยวกับสภาพการจ้างแรงงาน ควบคุมการจ่ายภาษีที่เหมาะสม และการแบ่งปันผลประโยชน์บางส่วนในการพัฒนาประเทศอีกด้วย

สิ่งที่เกิดขึ้นจากรัฐพัฒนาได้แก่รัฐบาลพร้อมกับองค์กรแห่งความพอเพียงและพลังที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการพัฒนาของเขา การต้องมีรัฐที่สามารถที่จะให้คำแนะนำที่สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจและพลังสำรองในการดำเนินนโยบายระยะยาวด้านเศรษฐกิจของเขาทั้งหลายนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะว่ารัฐต้องสามารถต้านทานความต้องการจากภายนอกที่เกิดจากบริษัทข้ามชาติเพื่อรักษาผลประโยชน์ระยะสั้นของเขา นอกจากนี้รัฐพัฒนายังต้องเอาชนะแรงเสียดทานภายในจากกลุ่มผลประโยชน์ที่แข็งแกร่งที่ต้องการรักษาผลประโยชน์ระยะสั้นของพวกเขา และควบคุมการต่อสู้ภายในชาติที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา (Chalmers, 1982)

กล่าวโดยสรุปเมื่อพิจารณาถึงความคิดรวบยอดของคำว่ารัฐพัฒนาโดยอาศัยตัวแบบที่เป็นประสบการณ์ประเทศญี่ปุ่นอาจกล่าวได้ว่ารัฐพัฒนามีสาระสำคัญดังนี้คือ

ก. รัฐพัฒนามีบทบาทในการให้คำปรึกษาชี้แนะทางการบริหาร (Administrative Guidance)

ข. รัฐพัฒนามีบทบาทในการเลือกอุตสาหกรรมที่จะเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ

ค. รัฐพัฒนามีบทบาทในการใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่ออุดหนุนให้ธุรกิจมีผลกำไรสูงมากพอที่จะกระตุ้นให้เกิดธุรกิจอื่นได้อย่างต่อเนื่อง

ง. รัฐพัฒนามีบทบาทในการตั้งบรรทัดฐานเพื่อตรวจสอบการทำงานของบริษัทต่าง ๆ เช่น บรรทัดฐานเกี่ยวกับความสามารถในการส่งออก เป็นต้น

จ. รัฐพัฒนาจะสามารถมีบทบาทตามภารกิจที่กล่าวมาทั้งสี่ข้อดังกล่าวข้างต้นได้นั้นจะต้องมีระบบราชการที่เข้มแข็งและซื่อสัตย์สุจริตเพียงพอ

3. รัฐสังคมนิยมประชาธิปไตย จากมุมมองเกี่ยวกับการขยายโครงสร้างทางสังคมในทาง สอดคล้องกับหลักการความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางสังคม ตัวอย่างเช่นประเทศออสเตรีย และสวีเดนรัฐของประเทศนี้ได้รับการแนะนำที่น่าสนใจในการดำเนินตามแนวทางระบบเศรษฐกิจ ทั้งในรูปแบบรัฐพัฒนาและรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตย แต่รูปแบบดังกล่าวไม่สามารถไปด้วยกันได้ ดังที่มากวน ได้กล่าวว่าแม้ว่ารัฐสหราชอาณาจักรได้ขยายตัวขึ้นอย่างมากระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 2 ยุติลงพร้อม ๆ กับการขยายตัวของรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตย แต่ก็ไม่สามารถขยายตัวขึ้นไปสู่ รัฐพัฒนาได้ ภัยคุกคามสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยที่เปลี่ยนจากมุมมองด้าน ลบของรัฐไปสู่มุมมองด้านบวกของรัฐซึ่งจะเห็นเป็นวิธีการขยายเสรีภาพและส่งเสริมความยุติธรรม ดังนั้นรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยจึงเป็นแนวคิดของทั้งเสรีนิยมสมัยใหม่และสังคมนิยมประชาธิปไตย รวมอยู่ด้วยกัน

นอกจากการทำหน้าที่ในการวางเงื่อนไขในการดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจอย่างมี แบบแผนแล้วรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยยังมีส่วนร่วมในการทำงานช่วยให้เกิดความสมดุลและ ความยุติธรรมในระบบเศรษฐกิจเสรี ดังนั้นจึงมีแนวโน้มเพียงเล็กน้อยที่จะเน้นไปที่จุดกำเนิดของ ความมั่งคั่งและมีแนวโน้มอย่างมากที่จะเน้นไปที่ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจหรือการแบ่งปันความ มั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ดังนั้นในทางปฏิบัติการพยายามที่จะจัดความยากจนให้หมดไป และเพื่อลดความไม่เสมอภาคทางสังคม คุณสมบัติสองประการของรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยจึง ประกอบด้วยทฤษฎีระบบเศรษฐกิจของลัทธิเคนส์ (Keynesianism) และการจัดสวัสดิการสังคม จุดมุ่งหมายของนโยบายเศรษฐกิจของเคนส์คือการจัดการหรือการควบคุมระบบทุนนิยมด้วยการ ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและส่งเสริมให้มีการจ้างงานเต็มที่ แม้ว่าจุดมุ่งหมายเหล่านี้ อาจนำมา ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของการวางแผนกลยุทธ์ของลัทธิเคนส์แบบดั้งเดิมที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการความต้องการผ่านการปรับเปลี่ยนนโยบายด้านการเงินในระดับของการใช้จ่าย สาธารณะและภาษีอากร การยอมรับนโยบายสวัสดิการสังคมดังกล่าวนำมาซึ่งสิ่งที่เรียกว่า รัฐสวัสดิการซึ่งรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในการขยายการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมในหมู่ ประชาชนของรัฐ

ลักษณะดังกล่าวนี้รัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยถูกทำให้เป็นรัฐที่มีพลังอำนาจและทุ่มเท เพื่อทำให้เกิดหลักการของพลังประชาชน

สังคมนิยมประชาธิปไตยหรือสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social-democracy) เป็นรูปแบบ การปกครองที่เกิดขึ้นในยุโรปตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 1 เดิมทีเดียว เป็นชื่อเรียกกลุ่มบุคคลที่อำนาจทางการเมือง (Republican) ต่อมาเมื่อเกิดพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย เยอรมันนี (The Social Democratic Party of Germany : SDP.) ในปี ค.ศ. 1869 ได้ใช้คำว่า

สังคมประชาธิปไตยที่มีความหมายในการต่อสู้เพื่อสังคมนิยมและประชาธิปไตย เหตุที่เป็นเช่นนั้นสืบเนื่องมาจากในยุโรปสมัยนั้นรัฐใหญ่ ๆ เช่น เยอรมันนี ออสเตรีย-ฮังการีและรัสเซีย ยังมีระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิขาดในการบริหารประเทศ ดังนั้นการที่พวกสังคมนิยมเรียกตัวเองแบบนี้จึงมีความหมายทั้งในแง่ต่อสู้เพื่อสังคมนิยมและประชาธิปไตย

ต่อมาเมื่อเกิดการแยกตัวในขบวนการฝ่ายซ้ายยุโรปออกเป็นคอมมิวนิสต์กับสังคมนิยมประชาธิปไตยทำให้สังคมนิยมประชาธิปไตยหมายถึงสังคมนิยมที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ หมายถึงระบบเศรษฐกิจเพื่อคนส่วนใหญ่ตามแนวทางเศรษฐศาสตร์สังคมนิยมและการปกครองที่ต่างจากคอมมิวนิสต์ตรงที่ต้องการประชาธิปไตยทางการเมือง

ดังนั้นสังคมนิยมประชาธิปไตยจึงมีรากฐานมาจากอุดมการณ์สังคมนิยมแล้วแยกตัวออกมาเป็นสังคมนิยมปฏิรูปและสังคมนิยมปฏิวัติหรือคอมมิวนิสต์

ข้อดีของรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยหรือรัฐที่มีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยคือมีการกระจายรายได้และสวัสดิการให้แก่สมาชิกในสังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ทำให้เกิดความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันทางสังคม

ส่วนข้อเสียของรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยก็คือการขาดแรงจูงใจในการทำงานของสมาชิกในสังคมเนื่องจากสมาชิกในสังคมเกิดความรู้สึกเคยชินกับการได้รับสวัสดิการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันมาโดยตลอด นอกจากนี้สมาชิกในสังคมยังขาดประสิทธิภาพในการทำงานเนื่องจากถูกรัฐใช้อำนาจกำหนดให้สมาชิกทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่รัฐต้องการเท่านั้น

4. รัฐรวมหมู่ เป็นรัฐที่ดำเนินนโยบายตามอุดมการณ์ของลัทธิกรรมสิทธิ์ร่วม ในขณะที่รัฐพัฒนาและรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยเข้าไปแทรกแซงระบบเศรษฐกิจด้วยการแนะนำหรือสนับสนุนระบบเศรษฐกิจภาคเอกชนรายใหญ่ ๆ นั้น แต่รัฐรวมหมู่ได้เข้าไปควบคุมระบบเศรษฐกิจไว้ทั้งระบบ ตัวอย่างของรัฐเหล่านี้ได้แก่รัฐที่เป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์ดั้งเดิม เช่น สหภาพโซเวียต และประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปทิศตะวันออกซึ่งประเทศเหล่านี้ได้ยกเลิกระบบเศรษฐกิจภาคเอกชนทั้งหมดและจัดตั้งหน่วยบริหารงานวางแผนกลางด้านเศรษฐกิจขึ้นมาโดยอยู่ภายใต้การควบคุมโครงข่ายของกระทรวงเศรษฐกิจและคณะกรรมการวางแผนแห่งชาติจึงเป็นที่ทราบทั่วไปว่าการควบคุมระบบเศรษฐกิจที่ได้จัดตั้งขึ้นนั้นถูกบริหารงานโดยระบบการวางแผนการบริหารโดยหน่วยงานสูงสุดของพรรคคอมมิวนิสต์ เหตุผลของรัฐส่วนรวมเป็นรากฐานความพึงพอใจของนักสังคมนิยมในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกันมากกว่าที่จะเป็นทรัพย์สินส่วนตัว อย่างไรก็ตามรัฐที่นำแนวทางของลัทธิกรรมสิทธิ์ร่วมกันมาใช้ในการบรรลุเป้าหมายนี้ได้เสนอแนะแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจรัฐที่ดีกว่าโครงร่างแนวคิดแบบดั้งเดิมของมาร์กและเอนเกลส์

แนวคิดแบบดั้งเดิมของมาร์คและเอนเกลส์ไม่ได้ขัดขวางการปกครองโดยรัฐและเอนเกลส์ยอมรับโดยคุณเห็นว่าท่ามกลางอำนาจเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ การควบคุมโดยรัฐจะขยายไปถึงโรงงานอุตสาหกรรม ธนาคารและการขนส่งเป็นต้น อย่างไรก็ตามมาร์คและเอนเกลส์เห็นว่ารัฐของชนชั้นกรรมาชีพควรจะมียูเพียงชั่วคราวและควรจะค่อย ๆ หดไปในฐานะชนชั้นศัตรูที่ถูกทำให้มีจำนวนลดน้อยลง ในทางตรงข้ามรัฐส่วนรวมในสหภาพโซเวียตกลายเป็นรัฐถาวร โดยมีประสิทธิภาพและกฎระเบียบมากขึ้น

ส่วนแนวคิดของโจเซฟ สตาลิน เห็นว่าระบบสังคมนิยมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ในสังคม ความก้าวหน้าของระบบสังคมนิยมที่กำลังปรากฏขึ้นในความรับผิดชอบที่กำลังขยายตัวมากขึ้นและพลังอำนาจของกลไกของรัฐ

แท้จริงแล้วหลังจากนิกิตา ครุชเชฟ ประกาศในปี ค.ศ. 1962 ว่าอำนาจเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพได้สิ้นสุดลง บัดนี้รัฐเป็นรัฐที่มีรูปแบบเป็นทางการที่ชัดเจน ประกอบด้วยผลประโยชน์ของประชาชนชาวโซเวียตทั้งหลาย

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แนวทฤษฎีของมาร์ค เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดพรรคสังคมนิยมทั่วยุโรป แม้ว่านโยบายของพวกเขาในเวลาต่อมาจะค่อนข้างคล้อยตามกับระบอบทุนนิยมที่กำลังปรับเปลี่ยนตัวเองมากกว่าที่จะก่อการรัฐประหาร ยกเว้นพรรคแรงงานสังคมนิยมประชาธิปไตยแห่งรัสเซีย (Russian Social Democratic Workers' Party) โดยหนึ่งในกลุ่มในพรรคที่เป็นที่รู้จักในนามของกลุ่มบอลเชวิคซึ่งนำโดยลัดิมีร์ เลนิน ที่ประสบความสำเร็จในการปกครองประเทศหลังจากการล้มล้างรัฐบาลรักษากฎในการปฏิวัติรัสเซีย (Russian Revolution of 1917) ใน พ.ศ. 2460 (ค.ศ. 1917) ในปีต่อมาพรรคดังกล่าวเปลี่ยนชื่อเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งจากนั้นมาทำให้เกิดข้อแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างระบอบคอมมิวนิสต์และระบอบสังคมนิยม

หลังจากประสบความสำเร็จในการปฏิวัติตุลาคม (October Revolution) ในรัสเซียทำให้พรรคสังคมนิยมในหลาย ๆ ประเทศเปลี่ยนตัวเองเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีความภักดีต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตที่แตกต่างกันไป เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงคณะบริหารที่เรียกตนเองว่าคอมมิวนิสต์ก็เข้ายึดอำนาจในยุโรปตะวันออก ในปี พ.ศ. 2492 (ค.ศ. 1949) พวกคอมมิวนิสต์ในประเทศจีนนำโดยเหมาเจ๋อตงก็ขึ้นสู่อำนาจและก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่างนั้นบรรดาประเทศโลกที่สามต่างก็รับระบอบคอมมิวนิสต์เข้ามาเป็นระบอบการปกครองได้แก่คิวบา เกาหลีเหนือ เวียดนาม ลาว แองโกลาและโมซัมบิก ในต้นทศวรรษที่ 1980 ประชากรหนึ่งในสามของโลกถูกปกครองภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์

ความเชื่อแบบคอมมิวนิสต์ถือว่าเป็นเรื่องต้องห้ามในสหรัฐอเมริกา จากประวัติศาสตร์การต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์มาตั้งแต่สมัยก่อนสงครามเย็นของอเมริกา ต่อมาในต้นคริสต์ทศวรรษ

ที่ 1970 นิยามใหม่ที่เรียกว่ายูโรคอมมิวนิสต์ (Eurocommunism) ก็ถูกใช้ระบุถึงนโยบายใหม่ของพรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันตก ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่ตั้งใจจะปฏิเสธการช่วยเหลือที่ไม่มากนัก และไม่คงเส้นคงวาของสหภาพโซเวียต บางพรรคดังกล่าวถือว่าเป็นพรรคใหญ่และเป็นหัวคะแนนในการเลือกตั้งได้แก่ในฝรั่งเศสและอิตาลี แต่จากการล่มสลายของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกจากช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 จนไปถึงการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ในปี พ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) ทำให้อิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ลดลงไปอย่างมากในยุโรป อย่างไรก็ตามประชากรหนึ่งในสามของโลกก็ยังคงตกอยู่ภายใต้การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์อยู่ดี ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์เป็นหลักในปัจจุบันได้แก่สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เป็นต้น

ข้อจำกัดของรัฐรวมหมู่ก็คือการที่รัฐบาลเข้าไปครอบครองปัจจัยการผลิตและความคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจไว้ทั้งหมดโดยไม่เปิดโอกาสให้กับภาคเอกชนเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่วนข้อได้เปรียบของรัฐรวมหมู่ก็คือรัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบายด้านเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่

5. รัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จ จะเห็นได้ว่ารูปแบบที่สืดยอดและกว้างขวางที่สุดของลัทธิการแทรกแซงพบได้ในรัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จ สาละสำคัญของเผด็จการเป็นโครงสร้างที่รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐทั้งหมดที่ขยายอิทธิพลเข้าไปในทุกแง่มุมของการดำรงอยู่ของมวลมนุษย์ รัฐไม่เพียงแต่นำระบบเศรษฐกิจมาใช้ในการพัฒนาประเทศเท่านั้นแต่รัฐยังได้นำการศึกษาลัทธิศาสนา ระบบชีวิตครอบครัวเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ โดยตรงอีกด้วย

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดของรัฐเผด็จการมีอยู่มากมาย เช่นอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ผู้นำเผด็จการของพรรคนาซีแห่งประเทศเยอรมนี และโจเซฟ สตาลิน เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต เป็นต้น รวมทั้งระบอบการปกครองสมัยใหม่ของซัดดัม ฮุสเซน ประธานาธิบดีของประเทศอิรัก ได้พัฒนาลัทธินิยมตัวผู้นำอย่างบ้าคลั่งและปกครองด้วยระบบเผด็จการและกุมอำนาจไว้ได้ทั้งหมดก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

เสาหลักของระบอบการปกครองเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมการตรวจตราและการป้องกันประเทศ รวมทั้งระบบทั่วไปของการควบคุมและการจัดการอุดมการณ์ทางการเมืองที่เหมาะสมในลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้เห็นว่ารัฐเผด็จการเป็นผู้ทำลายสังคมอย่างได้ผลและเลิกล้มระบบวงจรชีวิตของปัจเจกชนทั้งหมด สิ่งนี้เป็นเป้าหมายของลัทธิเผด็จการที่มุ่งหวังที่จะทำลายความเป็นตัวตนของปัจเจกชนในสังคมทั้งหมดและพร้อมที่จะประกาศตัวออกมาอย่างเปิดเผยว่าเป็นรัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จ (The Totalitarian State)

6. รัฐจัดการตนเอง (Autonomy State) คำว่า “Autonomy” มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “Heteronomy” ในภาษากรีกซึ่งแปลว่า “ผู้อื่น” หรือ “Other” ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลหนึ่งตกอยู่ภายใต้อำนาจของคนอื่น ดังนั้นจึงไม่ได้กระทำอะไรอย่างเป็นอิสระจริงๆ นั้นหมายความว่า มโนทัศน์ “ความเป็นผู้กำหนดตนเอง (Autonomy)” มีความสัมพันธ์เป็นอย่างมากกับมโนทัศน์เรื่อง “อิสรภาพ (Freedom)” ซึ่งต่อไปนี้เป็นข้อสังเกตบางประการเพื่อให้เห็นมโนทัศน์ “ความเป็นผู้กำหนดตนเอง” ชัดเจนยิ่งขึ้นและเป็นพื้นฐานให้กับส่วนต่อไป ดังนี้

ก. เมื่อเปรียบเทียบกับมโนทัศน์อื่น ๆ แล้ว มโนทัศน์ความเป็นผู้กำหนดตนเองเพียงจะมีฐานะเป็นมโนทัศน์หลักอันหนึ่งในจริยศาสตร์และปรัชญาการเมืองมาไม่นานนักก็เริ่มขึ้นในสมัยทางความคิดที่ มนุษย์ถูกให้ความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางของการแสวงหาความรู้และแสวงหาหลักในการปกครองที่เรียกว่ายุคภูมิธรรม หรือยุคแสงสว่างทางปัญญา ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ในแง่นี้มโนทัศน์ดังกล่าวนี้จึงอาจถือเป็นผลผลิตที่สำคัญของสภาพการณ์ทางความคิดอันซับซ้อนที่เรียกว่าสภาวะแบบสมัยใหม่ (Modernity)

ข. ความเป็นผู้กำหนดตนเอง เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงกับเรื่องอิสรภาพแล้วจะมีฐานะเป็นคุณค่าสำคัญ (Value) ที่พึงปรารถนาอย่างไม่อาจปฏิเสธได้เนื่องจากการปฏิเสธมันดูเหมือนจะทำให้เราต้องยอมรับสภาวะที่ตรงกันข้าม คือสภาวะของการไร้อิสรภาพ ความจำยอมหรือการตกอยู่ใต้การข่มเหงไปด้วยในตัว

ค. มโนทัศน์ความเป็นผู้กำหนดตนเองที่มีบทบาทอยู่ในข้อถกเถียงทางปรัชญาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในทางจริยศาสตร์หรือปรัชญาการเมืองนั้นมีความแตกต่างกันอยู่อย่างหลากหลายซึ่งสามารถแยกให้เห็นอย่างกว้างๆ ได้เป็นสองแบบคือแบบที่ 1 ความเป็นผู้กำหนดตนเองเชิงศีลธรรม (Moral Autonomy) โดยทั่วไปแล้วหมายถึงความสามารถที่จะออกกฎทางศีลธรรมที่เป็นสากล (Objective Moral Law) ให้กับตนเองซึ่งอิมมานูเอิล คานต์ (Immanuel Kant) จะถือว่าสิ่งนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของศีลธรรม แบบที่ 2 การเป็นผู้กำหนดตนเองส่วนบุคคล (Personal Autonomy) หมายถึงคุณลักษณะซึ่งบุคคลได้แสดงออกมาในมิติต่าง ๆ ของชีวิตอันสะท้อนถึงการเป็นผู้กำกับการตัดสินใจต่าง ๆ ของตัวเองนอกเหนือจากการตัดสินใจทางศีลธรรม

ง. การเป็นผู้กำหนดตัวเองส่วนบุคคลนั้นอาจถือว่าเป็นคนละสิ่งกับอิสรภาพ (Freedom) ได้ในแง่ที่ว่าอิสรภาพนั้นคือความสามารถของบุคคลที่จะกระทำตามความปรารถนาของตน โดยไม่มีอุปสรรคจากทั้งภายนอกและภายในมาเหนี่ยวรั้งให้กระทำไม่สำเร็จ ในทางตรงกันข้ามการเป็นผู้กำหนดตนเองนั้นจะเกี่ยวข้องกับความเป็นอิสระและความเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง (Authenticity) ของความปรารถนา (Desire) ต่าง ๆ ที่ผลักดันให้บุคคลกระทำ บางคนบอกว่าสองมโนทัศน์นั้นต่างกันในแง่ที่ว่าอิสรภาพนั้นเป็นเรื่องของการกระทำแต่ละการกระทำ

ส่วนความเป็นผู้กำหนดตนเองนั้นอยู่ในระดับที่กว้างกว่า คือระดับสถานะของบุคคล (State of a Person) ผู้เป็นเจ้าของการกระทำ บางคนก็บอกว่าความเป็นผู้กำหนดตนเองนั้นคลุม ได้ทั้งสองระดับดังกล่าว เช่น เราอาจเข้าใจคนที่ติดบุหรี่ได้ว่าถ้าพิจารณาอย่างกว้างแล้ว เขาเป็นบุคคลที่มีความเป็นผู้กำหนดตนเอง (Autonomous Person) แต่หากพิจารณาเฉพาะในบางแง่ของชีวิตแล้วการติดบุหรี่ทำให้เขาได้สูญเสียความเป็นผู้กำหนดตนเองไปในบางส่วน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมของเขาเองต่อบุหรี่

จ. นอกจากนั้นบางคนอาจแยกสิ่งที่เรียกว่าความเป็นผู้กำหนดตนเองพื้นฐาน (Basic Autonomy) ออกจากความเป็นผู้กำหนดตนเองในอุดมคติ (Ideal Autonomy) โดยความเป็นผู้กำหนดตนเองอย่างแรกนั้นเป็นสิ่งที่ควรจะต้องถือว่าผู้ใหญ่ที่มีสัมปชัญญะเป็นปกติและไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การบังคับข่มขู่ใด ๆ นั้นมีกันอยู่ทุกคน ส่วนอย่างหลังนั้นถือเป็นเป้าหมายซึ่งมนุษย์ทุกคนควรมุ่งหวังที่จะไปให้ถึงอันอาจเรียกได้ว่าเป็นสถานะของการเป็นอิสระอย่างแท้จริงมีเพียงบางคนเท่านั้นที่ได้ไปถึงสถานะดังกล่าวแล้ว บทบาทสำคัญที่มโนทัศน์ความเป็นผู้กำหนดตัวเองพื้นฐานข้างต้นก็คือบทบาทในการเป็นพื้นฐานให้อ้างได้ว่าโดยทั่วไปแล้วทุกคนควรมีความรับผิดชอบในทางศีลธรรมและในทางกฎหมาย และมีสถานภาพของการเป็นสมาชิกของสังคมการเมืองเท่า ๆ กัน รวมทั้งควรได้รับความเคารพในความสามารถตัดสินใจเลือกกระทำที่ตัวเองมีอยู่

ในประเทศที่กำลังพัฒนาจะพบว่ารัฐจะมีบทบาทสำคัญในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การที่ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจเนื่องจากเหตุผล 5 ประการคือ (เอกพล หนูศรี, 2542, หน้า 97)

1. การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นการกระทำเพื่อสังคมส่วนรวมของประเทศหากรัฐบาลไม่เข้าดำเนินการก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จเพราะผู้ประกอบการภาคเอกชนส่วนใหญ่จะเน้นที่การแสวงหากำไรเพื่อผลประโยชน์ของตนเองเท่านั้น
2. ภาคเอกชนของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอถ้าไม่มีการชี้นำและส่งเสริมจากภาครัฐแล้วการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วก็อาจจะไม่เกิดขึ้น
3. ในการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นมีความจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเพื่อจัดให้มีปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ เช่นถนนและเขื่อน เป็นต้น ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ต้องใช้เงินลงทุนเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจจะอยู่นอกเหนือขีดความสามารถของภาคเอกชนหากภาครัฐไม่เข้ามามีบทบาทในการจัดหาปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ เหล่านี้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างรวดเร็วก็อาจจะไม่เกิดขึ้น

4. การพัฒนาเศรษฐกิจมีลักษณะเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะสลับซับซ้อน และเกี่ยวพันกับปัจจัย นโยบาย และมาตรการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ภาครัฐ โดยเฉพาะรัฐบาลจะมีความเหมาะสมมากกว่าภาคเอกชนในการชี้นำและประสานการดำเนินงานให้การพัฒนาเศรษฐกิจสำเร็จลุล่วงไปได้ เนื่องจากมีขีดความสามารถในด้านสถาบัน กำลังคน และกำลังเงินในระดับสูง

5. ระบบตลาดมีข้อจำกัดในการจัดสรรทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบัน โดยทั่วไปว่าการแทรกแซงตลาดเป็นสิ่งจำเป็น รัฐบาลจึงควรเข้ามามีบทบาทในการปรับปรุงแก้ไขข้อจำกัดที่เกิดจากระบบตลาดในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

นอกจากนี้ในประเทศที่กำลังพัฒนารัฐยังต้องมีบทบาทต่อธุรกิจเอกชน 3 ด้าน คือ (เอกพล หนุ่ยศรี, 2542, หน้า 99-100)

1. บทบาทภาครัฐด้านการส่งเสริม จะเน้นบทบาทที่เกี่ยวกับการสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการประกอบธุรกิจของภาคเอกชน บทบาทในด้านนี้ได้แก่

ก. การรักษารูปแบบการปกครองที่เอื้ออำนวยต่อธุรกิจภาคเอกชน เป็นรูปแบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยซึ่งประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยส่วนใหญ่จะมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งภาคเอกชนจะมีบทบาทมากในระบบเศรษฐกิจ

ข. การป้องกันประเทศ ประเทศใดที่มีการป้องกันประเทศอย่างเข้มแข็งประชาชนทั่วไปก็จะเกิดความมั่นใจในความมั่นคงของประเทศซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ผู้ประกอบธุรกิจสามารถวางแผนดำเนินการในระยะยาวได้

ค. การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ เป็นการทำให้ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินปราศจากการข่มเหงรังแกและเบียดเบียนซึ่งกันและกันจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนสูงขึ้นจะทำให้การประกอบธุรกิจเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและราบรื่น

ง. การปรับปรุงและควบคุมสภาพแวดล้อม ภาครัฐจะมีบทบาทในการควบคุมและปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อภาคเอกชนในการประกอบธุรกิจ สภาพแวดล้อมที่เลวร้ายลง เช่น ปัญหาด้านมลภาวะทางอากาศที่เกิดขึ้นในบริเวณใดบริเวณหนึ่งอาจทำให้บริเวณนั้นไม่เหมาะในการประกอบธุรกิจก็เป็นได้

จ. การออกกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ควรจะมีส่วนในการส่งเสริมการประกอบธุรกิจของภาคเอกชน ควรทำให้การประกอบธุรกิจมีความเรียบร้อย เป็นธรรม และเกิดความก้าวหน้าทางด้านการประกอบธุรกิจ

ฉ. การบริการทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและการสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการประกอบธุรกิจ ได้แก่บริการทางการตลาด การส่งออก การขนส่ง การประปา และการจราจร

เป็นต้น บริการต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นการส่งเสริมให้ภาคเอกชนได้รับความสะดวกในการดำเนินธุรกิจด้านต่าง ๆ

2. บทบาทภาครัฐด้านการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือ เป็นบทบาทของรัฐบาลในการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือภาคเอกชนในการดำเนินธุรกิจ โดยอาจกระทำผ่านส่วนงานของรัฐและสถาบันต่าง ๆ ของภาคเอกชนซึ่งมีรูปแบบดังนี้

ก. การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือทางการเงินสามารถกระทำได้ด้วยการสนับสนุนและช่วยเหลือธุรกิจภาคเอกชนโดยตรงซึ่งเป็นการสนับสนุนและช่วยเหลือด้านเงินทุนให้แก่ภาคเอกชนที่ภาครัฐเห็นสมควร และการสนับสนุนและช่วยเหลือธุรกิจภาคเอกชนทางอ้อมโดยกระทำผ่านเครื่องมือทางการเงิน เครื่องมือทางการคลัง และเครื่องมือทางด้านการเศรษฐกิจอื่น ๆ

ข. การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการเป็นบทบาทของภาครัฐที่กระทำได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำ การให้การศึกษาและฝึกอบรม การสาธิตและทดลองให้ดู เป็นต้น

ค. การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือในการจัดหาปัจจัยการผลิตที่จำเป็น ในกรณีที่ธุรกิจภาคเอกชนมีปัญหาในการจัดหาปัจจัยการผลิตที่จำเป็นภาครัฐจะมีบทบาทในการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือ เช่น การช่วยเหลือจัดหาปุ๋ยเคมีสำหรับใช้ในการเกษตรกรรม เป็นต้น

3. บทบาทภาครัฐด้านการจำกัดและการควบคุมเป็นบทบาทที่ภาครัฐใช้ในการแก้ปัญหาของส่วนรวม การจำกัดและควบคุมนี้ภาครัฐอาจจะกระทำโดยอาศัยอำนาจกฎหมายต่าง ๆ ที่ได้บัญญัติไว้ เช่น การใช้กฎหมายในการควบคุมราคาสินค้า การกำหนดปริมาณการนำเข้าและส่งออกสินค้า การกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ การคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้บริโภค เป็นต้น

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้รูปแบบรัฐที่มีบทบาทจำกัด รัฐพัฒนาและรัฐจัดการตนเองเพื่อการวิเคราะห์บทบาทในการประกอบธุรกิจของประเทศไทยในยุคต่าง ๆ หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง

เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการสำรวจเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบทบาทในการประกอบธุรกิจของประเทศไทยในกระแสโลกาภิวัตน์หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง มีงานวิจัยบางเรื่องที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับงานวิจัยฉบับนี้ในประเด็นเกี่ยวกับการปรับปรุงและวิวัฒนาการเศรษฐกิจของไทย ได้ต่อไปนี้

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล (2525) ศึกษาเรื่องระบบเศรษฐกิจอยุธยา ศึกษาเกี่ยวกับการกำเนิดลักษณะและพัฒนาการทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ พ.ศ. 1893-2369 คือแรกเริ่มสถาปนา

กรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าอู่ทองถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 3 เมื่อทำสนธิสัญญาเบอร์นี ในปี พ.ศ. 2369 ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ระบบเศรษฐกิจอยุธยา ดำรงอยู่โดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง โดยการอธิบายต้นกำเนิดลักษณะและพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจอยุธยาโดยเน้นพระราชภารกิจขององค์พระมหากษัตริย์ (รัฐ) ในด้านเศรษฐกิจ (เช่นการส่วย ภาษีอากรต่าง ๆ การค้าภายใน การค้าภายนอก) บทบาทและฐานะทางเศรษฐกิจของชนชั้นขุนนาง พระบรมวงศานุวงศ์ พระสงฆ์ชนชั้นกึ่ง เช่นชาวจีน ชาวต่างชาติอื่น ๆ และชาวตะวันตกในฐานะเป็นกลไกของระบบเศรษฐกิจอยุธยา ซึ่งเป็นกรถ่ายเทผลิตผล ทรัพยากร แรงงาน (มวลรวมของความมั่งคั่ง และอำนาจทางการเมือง) ผู้สถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนลักษณะของหมู่บ้านในระบบเศรษฐกิจอยุธยา ว่ามีพื้นฐานทางการผลิต มีโครงสร้างทางวัฒนธรรมอย่างไร ลักษณะดังกล่าวเป็นเหตุผลของการดำรงอยู่ของหมู่บ้านที่ไม่เปลี่ยนแปลงและที่เป็นรากฐานอันมั่นคงของระบบเศรษฐกิจอยุธยา

จากการศึกษาพบว่าระบบเศรษฐกิจอยุธยา (Synthesis) เกิดจากการเกษตรแบบลุ่มน้ำและเศรษฐกิจแบบส่งส่วยเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Indigenous Culture) อุดมการณ์พราหมณ์และพุทธ (Thesis) ปฏิสัมพันธ์กับการขยายตัวของการค้าต่างประเทศกับเอกชนชาวจีนในพุทธศตวรรษที่ 17-19 (Anti-thesis) ในระบบนี้พระมหากษัตริย์ (รัฐ) เรียกเก็บเรียกเกณฑ์ผลิตผล ทรัพยากร แรงงาน และเงินตราจากราษฎรในรูปของการส่วย การภาษีอากรต่าง ๆ การอุทธรณ์ เนียม การควบคุมการค้าภายใน การผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ โดยผ่านกลไกหรือกลุ่มร่วมผลประโยชน์คือสถาบันขุนนาง สถาบันพระบรมวงศานุวงศ์ สถาบันพระสงฆ์ ชาวดั้งประเทศ เช่น จีน ชาวตะวันตก ส่วนประชาชนซึ่งผูกพันกับระบบไพร่ไม่ได้รับโอกาสให้เข้าไปมีบทบาท ในกิจกรรมดังกล่าวโดยเฉพาะการค้าต่างประเทศทำให้ไม่ก่อเกิดชนชั้นกลางที่มาจากชาวพื้นเมืองในระบบไพร่ การถ่ายเทผลิตผล ทรัพยากร แรงงานและเงินตราจากชนบทสู่ศูนย์กลางของราชอาณาจักรเป็นไปอย่างรุนแรงโดยที่รัฐไม่ได้นำผลประโยชน์จากการส่วย การภาษีอากรต่าง ๆ มาใช้จ่ายในการชลประทานหรือกิจการที่เป็นสาธารณะประโยชน์ อย่างไรก็ตามปฏิกริยาต่อระบบของไพร่ถูกลดทอนความรุนแรงลงโดยคตินิพุทธศาสนาทั้งในแง่คำสอน ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านและวัดกับหมู่บ้านในระบบเศรษฐกิจอยุธยา ชุมชนหมู่บ้านดำรงลักษณะพอเพียงเลี้ยงตัวเองอยู่ได้ไม่เกิดการสะสมทุนในเชิงเปลี่ยนแปลงพัฒนาเครื่องมือทำการผลิตการผลิตเพื่อขาย (Market Economy) การขยายบทบาททางการค้าและยังมีสถาบันวัดรองรับมูลค่าส่วนเกิน (Surplus) และเงินตราสะสมของชาวบ้านอีกโสดหนึ่งด้วย

ผ่องพันธุ์ สุภัทรพันธุ์ (2511) ศึกษาเรื่องการศึกษาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องพระคลังสินค้า เพื่อศึกษาลักษณะการค้าขายของไทยในสมัยราชอาณาจักรศรีอยุธยาถึงสมัย

ที่ไทยมีการติดต่อกับประเทศทางตะวันตกอย่างกว้างขวางในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตน โกสินทร์

จากการศึกษาพบว่าการค้าของไทยแต่เดิมมีลักษณะเป็นการค้าผูกขาด พระคลังสินค้าเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการควบคุมการค้า รวมทั้งวิธีการที่ไทยใช้บังคับพ่อค้าต่างประเทศและราษฎรในประเทศมิให้ติดต่อซื้อขายกันโดยตรงแต่ต้องผ่านพระคลังสินค้าเสียก่อน พระคลังสินค้าจึงมีโอกาสซื้อถูกขายแพงทำให้มีรายได้มากขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลยังแต่งเรือออกไปค้าขายต่างประเทศได้กำไรมาใช้ในการเพิ่มขึ้นอีกด้วย พ่อค้าต่างประเทศไม่พอใจวิธีการค้าของไทยจึงได้พยายามทำสนธิสัญญากับไทยเพื่อเปลี่ยนแปลงวิธีการค้าเสียใหม่ ประเทศทางตะวันออกเช่น จีนและญี่ปุ่น ต้องประสบกับการถูกบังคับให้เปิดประเทศติดต่อกับค้าขายกับประเทศทางตะวันตกมาแล้ว ส่วนไทยนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมทำสัญญาพาณิชย์กับต่างประเทศเพื่อหลีกเลี่ยงการที่ประเทศทางตะวันตกจะใช้กำลังบังคับ ลักษณะการค้าขายที่ได้เปลี่ยนแปลงใหม่แม้จะเป็นการค้าเสรีแต่เมื่อตกมาถึงปัจจุบันกับการค้าสินค้าบางประเภทเช่น การค้าข้าวก็ยังมีลักษณะใกล้เคียงกับการดำเนินการค้าผูกขาดในสมัยก่อนอยู่บ้าง ปัจจุบันรัฐบาลกำหนดปริมาณข้าวที่ส่งออกไว้เช่นเดียวกับการควบคุมการส่งออกในสมัยก่อน

มัลลิกา เรื่องระพี (2518) ศึกษาเรื่องบทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรมไทย สมัยรัชการที่ 1 ถึงรัชการที่ 4 แห่งกรุงรัตน โกสินทร์ เพื่อค้นหาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับชาวจีนในสมัยรัตน โกสินทร์อย่างละเอียดเพื่อทราบถึงบทบาทและอิทธิพลของชาวจีนต่อรัฐบาลไทยและความเป็นอยู่ของราษฎรไทยในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรม ว่าชาวจีนมีบทบาทมากน้อยเพียงใด พร้อมทั้งวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ทำให้ชาวจีนเข้ามาประกอบอาชีพภายในประเทศและเข้าควบคุมเศรษฐกิจของไทยไว้ได้ทั้งหมด พร้อมทั้งศึกษาความมั่นคงของสังคมชาวจีนที่เป็นชนกลุ่มน้อยภายในประเทศและบทบาทของชาวจีนที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านศิลปกรรม ศึกษาเหตุที่ชาวจีนเข้ามามีอิทธิพลด้านศิลปกรรมและมีอิทธิพลมากน้อยแค่ไหนเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมแขนงใดบ้าง

จากการศึกษาพบว่าบทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีอิทธิพลมากโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเศรษฐกิจของไทยอยู่ในกำมือชาวจีนและมีแนวโน้มมาถึงปัจจุบัน

วรารักษ์ จิวชัยศักดิ์ (2547) ศึกษาเรื่องนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาถึงนโยบายทางด้านเศรษฐกิจในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนปัญหาอุปสรรคของการดำเนินนโยบายและผลของการดำเนินนโยบายที่มีต่อประชาชนและรัฐโดยรวม

ผลการศึกษาพบว่า นโยบายทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสามารถเพิ่มพูนรายได้ให้แก่รัฐอย่างมากจนทำให้ภาวะเศรษฐกิจของรัฐดีกว่าในรัชกาลก่อน ๆ และดีกว่ารัฐใกล้เคียง โดยที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจยังคงเป็นแบบเดิม ขณะเดียวกันรัฐก็มุ่งการค้าขายกับต่างประเทศโดยการผลิตสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก ตลอดจนการจัดเก็บภาษีอากรโดยระบบเจ้าภาษีที่ทำให้เกิดกลุ่มพ่อค้าคนจีนซึ่งมีบทบาทในการค้า การผลิต และเป็นแรงงานที่สำคัญ นโยบายของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่เพียงแต่มุ่งส่งเสริมการค้าและการจัดเก็บภาษีเท่านั้น แต่ยังทรงใช้กลยุทธ์ทางการเมืองเข้าช่วยเสริมอีกทางหนึ่งด้วย เช่น การสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ ชุนนางที่มีอิทธิพล หรือมีอำนาจบทบาททางด้านเศรษฐกิจ การปกครอง ตลอดจนการแสวงหาทรัพยากรจากรัฐใกล้เคียง อย่างไรก็ตามแม้ว่านโยบายทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะช่วยให้รัฐมีรายได้มากขึ้น แต่ความเจริญทางเศรษฐกิจกลับอยู่ในวงจำกัดเฉพาะในเมืองหลวงไม่ได้กระจายไปอย่างทั่วถึงทุกท้องถิ่นทุกหมู่อาชีพรัฐยังไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องการชลประทานหรือเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตอย่างจริงจังที่จะช่วยส่งเสริมให้ราษฎรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเกษตรกรได้รับความสะดวก หรือเกิดแรงจูงใจในการเพิ่มผลผลิต อีกทั้งวิธีการจัดเก็บภาษีที่ดูเหมือนว่ารัฐได้เงินเป็นกอบเป็นกำกว่าแต่ก่อนก็ไม่ใช่วิธีการที่ดีและเป็นธรรมเท่าที่ควร แม้ว่ารัฐจะดูเหมือนเป็นผู้ได้รับประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวก็ตาม แต่ความขัดแย้งระหว่างคนสองกลุ่มในสังคม คือผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากประชาชนถูกผูกมัดไว้ด้วยระบบศักดินา และระบบไพร่ มีความคิดความเชื่อในเรื่องของกรรมและการสร้างบุญตามแนวคิดของศาสนาพุทธ-พราหมณ์ อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติยังมีความอุดมสมบูรณ์มากพอที่ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ สภาพเศรษฐกิจที่พัฒนาและเจริญขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 และกล่าวได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบในสมัยต่อมา

วรารณ ทินานนท์ (2522) ศึกษาเรื่องการค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากการศึกษาพบว่า

1. เกษตรกรรม เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาและหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงโดยรอบตั้งอยู่บนแม่น้ำสำคัญหลายสายได้แก่แม่น้ำเจ้าพระยาแม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีนแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำบางปะกงทำให้เขตราชธานีและอาณาบริเวณโดยรอบมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่นการทำนา การปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ โดยใช้ระบบจตุสดมภ์ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) จึงเหมาะสมเพราะเสนาบดีกรมนา (เกษตรราชการ) มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลเกี่ยวกับการทำนาและการเพาะปลูกต่าง ๆ รวมทั้งการออกโฉนดที่ดินให้กับประชาชนทั่วไปหักล้างถางพงบริเวณที่ดินที่ตนต้องการ โดยเสนาบดีจะดูแลการจัดเก็บภาษีทางข้าวจากประชาชนที่ทำนาเพื่อสะสมรวบรวมไว้

เป็นเสบียงหลวงสำหรับใช้ในราชการแผ่นดินต่อไป สำหรับที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญเกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตรนั้นในกฎหมายที่ตราขึ้นใช้ในสมัยอยุธยาได้ระบุไว้ว่าเมื่อผู้ใดหักร้างถางพงเป็นไร่นาแล้วก็ให้ไปแจ้งแก่เจ้าหน้าที่เพื่อจะได้ไปตรวจดูและออกใบโฉนดให้กับผู้นั้นเป็นหลักฐาน สิ่งสำคัญก็คือประมุขสูงสุดของอาณาจักร คือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งหมดจะทรงพระราชทานให้กับผู้ใดก็ได้ สำหรับแรงงานนั้นได้มีการออกกฎหมายให้ชาวนครจักร์ทุกคนซึ่งเป็นแรงงานสำคัญจะต้องไปขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนาย เพื่อสะดวกในการเกณฑ์แรงงานของทางราชการแผ่นดินในโอกาสต่อไป แรงงานชาวนครจักร์เหล่านี้ถ้าไม่ต้องไปสละแรงงานให้กับทางราชการก็สามารถดำเนินการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมและด้านอื่น ๆ ของตนได้ แรงงานไพร่นับว่ามีปริมาณมากกว่าแรงงานประเภทอื่น รองลงมาก็คือแรงงานทาส ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือข้าว นอกจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยตรงแล้วยังมีคนไทยบางพวกบางกลุ่มประกอบอาชีพในการหาของป่า เช่น ไม้ฝาง นอแรด งาช้าง หนังสัตว์ ครั่ง ยางสน กฤษณา น้ำมันสน เป็นต้น ผลผลิตที่ได้จากป่าเหล่านี้เป็นที่ต้องการของชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายในกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างยิ่ง ในบางแห่งผลผลิตที่นำมาถวายจัดว่าเป็นเครื่องราชบรรณาการได้

2. การค้ากับต่างประเทศ ลักษณะทางเศรษฐกิจในสมัยอยุธยาตอนต้นขึ้นอยู่กับการค้ากับต่างประเทศมีใช้น้อย ถึงแม้ว่าในขณะนั้น (พ.ศ. 1893- พ.ศ. 2054) เป็นสมัยที่อยุธยายังมิได้ติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันตก การค้าขายกับต่างประเทศจะเป็นการค้าสำเภาทั้งหมดซึ่งดำเนินการโดยพระมหากษัตริย์พระราชวงศ์และขุนนาง พ่อค้าประชาชนในอยุธยาไม่มีความสามารถจะค้าขายโดยเรือสำเภาด้วยตนเองได้จะมีแต่พ่อค้าจีนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้าสำเภาโดยเฉพาะประชาชนที่มีสินค้านำไปขายต่างเมืองทางเรือสำเภา จะต้องหา “ผู้เฒ่าผู้แก่” หรือผู้อาวุโสที่น่าเชื่อถือ หรือเพื่อนฝูงมาเป็นพยานในเรื่องการคิดราคาสินค้าที่จะฝากไปกับสำเภา ในสมัยอยุธยาตอนต้นการค้าสำเภาเจริญรุ่งเรืองพอสมควรเพราะมีการเอ่ยถึงการค้าสำเภาไว้ในกฎหมายอยุธยาลักษณะต่าง ๆ การค้าขายกับจีน นอกจากจะส่งสินค้าไปขายโดยตรงแล้วยังมีการค้าในระบบบรรณาการ คือการจัดคณะทูตอัญเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีนเพื่อแสดงความอ่อนน้อม จักรพรรดิจีน ก็จะมอบของตอบแทนกลับมาเกือบ 2 เท่าของราคาส่งของที่นำไปถวายและทางจีนจะอนุญาตให้ซื้อขายสินค้าได้โดยไม่ต้องเสียภาษีอากรแต่อย่างใด พ่อค้าจึงนิยมค้ากับพ่อค้าจีนในระบบบรรณาการเพราะได้ประโยชน์และได้รับความสะดวก ความปลอดภัยด้วยเกี่ยวกับการค้ากับต่างประเทศในสมัยอยุธยาตอนต้นปรากฏว่าได้มีการวางระเบียบราชการที่เกี่ยวข้องกับการค้าต่างประเทศ มาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 - พ.ศ. 2031) ในกฎหมายพระอัยการตำแหน่งพลเรือนได้วางศักดินาชาวเรือสำเภา

ที่มีหน้าที่ต่าง ๆ ไว้ในกรมท่าซ้าย นอกจากนี้ยังมีศักดินาของข้าราชการซึ่งได้ว่าราชการเกี่ยวกับการค้าขายต่างประเทศอีกด้วย

ศรีนวล ศิริมิลันท์ (2519) ศึกษาเรื่องการปรับปรุงเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการปรับปรุงเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะเริ่มแรกที่มีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย (Modernization) อย่างจริงจัง

จากการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงบางประการจากสภาพเศรษฐกิจเดิม เช่น เปลี่ยนสภาพจากการค้าแบบแลกเปลี่ยนสินค้าโดยตรง (Barter Economy) มาเป็นการค้าในระบบเงินตรา (Monetary Economy) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลภายในประเทศและส่วนใหญ่จากภายนอกประเทศ การวิจัยยังชี้ให้เห็นพระบรมราโชบายในการปรับปรุงเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในด้านที่เกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศชาตินั้นประสบความสำเร็จพอสมควรแต่ในด้านที่เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรนั้นยังไม่บรรลุผลสมดังพระราชประสงค์ ที่ทรงมุ่งหวังไว้ทั้งนี้เนื่องจากขาดการประสานงานที่ดีของหน่วยราชการต่าง ๆ และประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับความรู้ดีพอที่จะเข้าใจถึงแนวทางดำเนินงานที่ทันสมัยขึ้นกว่าเดิมได้

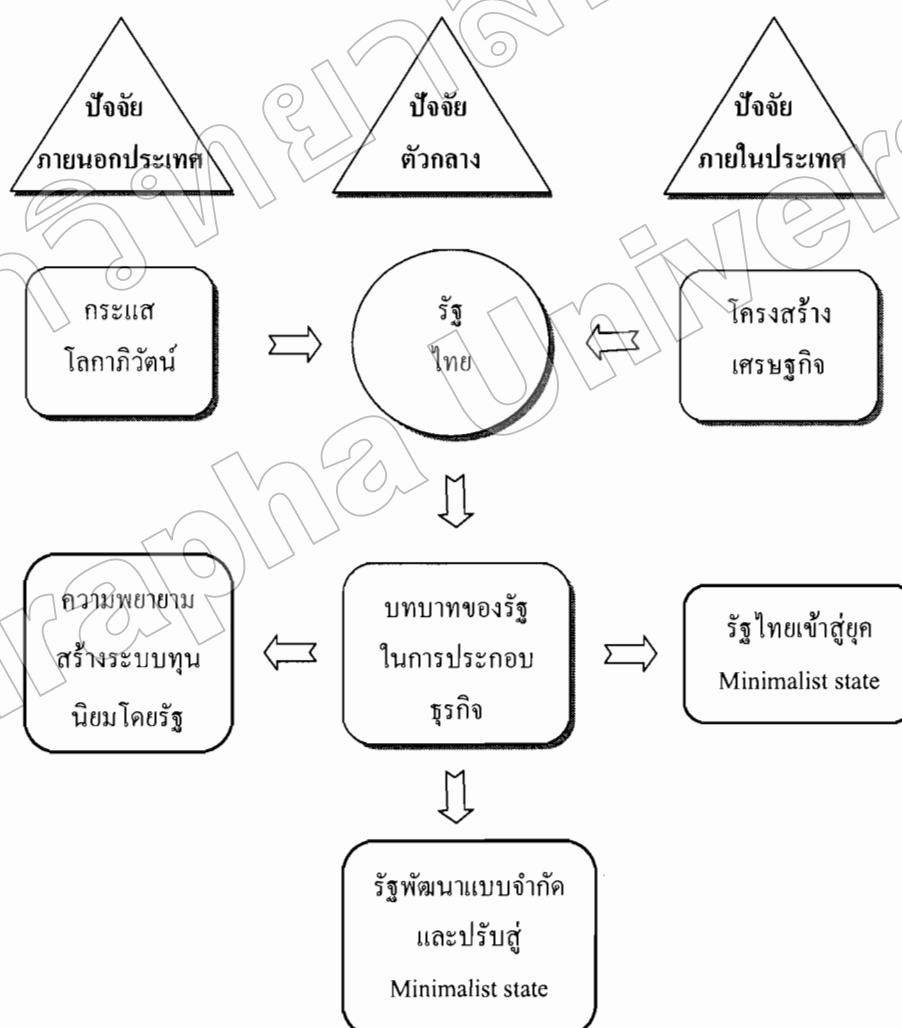
สุวิทย์ ไพทยวัฒน์ (2521) ศึกษาเรื่องวิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทภาคกลางของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2394-2475 งานวิจัยฉบับนี้ต้องการวิเคราะห์วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2394-2475 เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทยเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร ภายหลังจากการเปิดประเทศต่อการค้าระหว่างประเทศในปี พ.ศ. 2398 โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นสอง และจากการสัมภาษณ์ชาวนาสูงอายุในชนบท

จากการศึกษาพบว่าสภาพเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทยก่อนการเปิดประเทศให้มีการค้าเสรี ในปี พ.ศ. 2398 นั้นมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินแต่หลังจากการเปิดประเทศให้มีการค้าเสรีในปี พ.ศ. 2398 แล้วสภาพเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทยได้เปลี่ยนแปลงพื้นฐานของเศรษฐกิจจากระบบการผลิตแบบเพื่อยังชีพมาเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้าและเปลี่ยนระบบการแลกเปลี่ยนจากการแลกเปลี่ยนโดยตรงมาเป็นการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินเป็นสื่อกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งสองประการนี้ทำให้เศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทยถูกเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงทั้งสองประการที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกหมู่บ้านไม่ได้เกิดจากภายในหมู่บ้านจึงมีผลทำให้

สภาพเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทยมีวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจที่ช้ามาก ปัญหาดังกล่าวนี้ได้มีผลเสียสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

จากการสำรวจแนวคิด งานวิจัย และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้พัฒนาตัวแบบ (Model) ในฐานะเครื่องมือช่วยการวิจัย (Heuristic Device) ตัวแบบการวิเคราะห์ในที่นี้เป็นเพียงกรอบแนวคิดที่ระบุแก่นทัศน์ (Core Concept) ที่ช่วยชี้แนะในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยให้ความสำคัญคือปัจจัยเชิงโครงสร้าง (Structure Factor) เช่น โครงสร้างเศรษฐกิจและรัฐไทย เป็นต้น ดังได้แสดงในภาพประกอบที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์จากภาพประกอบที่ 2 แสดงให้เห็นว่าบทบาทการประกอบธุรกิจของรัฐไทยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นผลผลิตจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเชิงโครงสร้างภายในและภายนอกประเทศโดยมีรัฐไทยเป็นปัจจัยตัวกลาง (Mediator) คือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในประเทศและกระแสโลกาภิวัตน์ภายนอกประเทศ ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอกประเทศ ได้แก่ปัจจัยจากกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นกระบวนการเชื่อมประเทศให้เป็นโลกเดียวกัน แต่กระบวนการโลกาภิวัตน์ที่แพร่กระจายเข้ามาในประเทศไทยก็มีพลวัตในตัวเองเริ่มตั้งแต่การเดินเรือสำรวจทางทะเลของชาวยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 15 เพื่อแสวงหาดินแดนใหม่และเปิดเส้นทางทางการค้ารวมทั้งการเผยแพร่วัฒนธรรม ต่อมาโลกาภิวัตน์ได้ทวีความรุนแรงขึ้นในเวลาต่อมาและแผ่อิทธิพลมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 โลกาภิวัตน์ในช่วงนี้มีประเทศมหาอำนาจที่สำคัญเป็นผู้นำ ได้แก่โปรตุเกส สเปน และฮอลันดา มหาอำนาจเหล่านี้ต่างขยายอาณานิคมเข้ายึดครองดินแดนในภูมิภาคต่าง ๆ และแผ่ขยายอำนาจของตนไปทั่วโลกส่งผลกระทบต่อสังคมโลกทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยเฉพาะผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจโลก นอกจากนี้กระแสโลกาภิวัตน์ยังทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นมาตรการปกป้องความมีเสถียรภาพทางการค้าอีกด้วย จึงเห็นได้ว่าโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการเชื่อมโลกและประเทศต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงได้เกิดพลวัตของโลกาภิวัตน์ คือการเข้ามามีบทบาทของอังกฤษและฝรั่งเศสในฐานะประเทศมหาอำนาจผู้นำของโลกและหลังสงครามโลกครั้งที่สองสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาเป็นผู้นำโลกจนถึงปัจจุบัน มหาอำนาจดังกล่าวพยายามเข้ามามีบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐโดยอ้างอุดมการณ์การค้าเสรี

2. ปัจจัยภายในประเทศ ได้แก่ปัจจัยด้านโครงสร้างเศรษฐกิจซึ่งก็เป็นปัจจัยที่มีพลวัตภายในตัวเองเช่นเดียวกัน กล่าวคือนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพบว่าโครงสร้างเศรษฐกิจไทยตั้งอยู่บนฐานของระบบไพร่หรือเศรษฐกิจส่วยเป็นหลัก กล่าวคือเป็นโครงสร้างที่พระมหากษัตริย์ทรงอนุญาตให้ไพร่ส่งส่วยแทนการทำราชการเมื่อส่วยมีจำนวนมากเกินความต้องการ รัฐจึงนำส่วยเป็นสินค้าออกจำหน่ายให้แก่พ่อค้าชาวต่างชาติและได้กำหนดให้ส่วยเป็นสินค้าในการค้าขายกับต่างประเทศในเวลาต่อมา

หลังจากสนธิสัญญาเบาว์ริงปรากฏว่าได้เกิดพลวัตของโครงสร้างเศรษฐกิจจากโครงสร้างเศรษฐกิจส่วยมาเป็นเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ภายใต้วงจรของระบบทุนนิยมโลก

3. ปัจจัยตัวกลาง ได้แก่รัฐ (State) ซึ่งอยู่ระหว่างปัจจัยภายนอกได้แก่ปัจจัยจากกระแสโลกาภิวัตน์และปัจจัยภายในได้แก่โครงสร้างเศรษฐกิจหมายความว่าเมื่อรัฐได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์แล้วรัฐยังต้องได้รับพลังผลักดันจากโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศด้วย

4. บทบาทของรัฐในการประกอบธุรกิจ เมื่อรัฐซึ่งเป็นปัจจัยตัวกลางได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศทำให้รัฐปรับเปลี่ยนบทบาทในการประกอบธุรกิจในรูปแบบต่าง ๆ โดยการกำหนดนโยบายของรัฐ (State Policy) ออกมาดังนี้คือ

4.1 ความพยายามสร้างระบบทุนนิยมโดยรัฐของประเทศไทย กล่าวคือหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 และก้าวเข้าสู่ยุคพัฒนา บทบาทในการประกอบธุรกิจของประเทศไทยตกอยู่ในการควบคุมของคณะรัฐบาลในระบอบอำมาตยาธิปไตยซึ่งมีข้าราชการทหารและข้าราชการพลเรือนเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินและต้องการแสวงหารายได้ให้แก่กลุ่มของตนจึงเข้าแทรกแซงระบบเศรษฐกิจด้วยการประกอบธุรกิจขึ้นในระบบทุนนิยม

4.2 รัฐไทยมีบทบาทเป็นรัฐพัฒนาแบบจำกัดและปรับรัฐที่มีบทบาทจำกัด (Minimalist State) กล่าวคือเมื่อรัฐไทยก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกโดยมีทุนนิยมอเมริกาเป็นศูนย์กลางทำให้รัฐไทยไม่สามารถมีบทบาทแบบรัฐพัฒนาได้เนื่องจากรัฐไทยถูกรอบงำด้วยเงื่อนไขของระบบทุนนิยมโลกทำให้รัฐไทยมีบทบาทเป็นรัฐพัฒนาแบบจำกัดและปรับบทบาทของรัฐที่มีบทบาทจำกัดในเวลาต่อมา

4.3 รัฐไทยเข้าสู่รัฐที่มีบทบาทจำกัด (Minimalist State) หลังจากเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจปี 2540 กล่าวคือหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจทำให้รัฐไทยต้องถูกจำกัดบทบาททางเศรษฐกิจจากองค์กรเหนือรัฐ (Supranational International Organization) เนื่องจากรัฐไทยขอรับความช่วยเหลือทางวิชาการและการเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศทำให้ต้องยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขและข้อกำหนดของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ รัฐไทยจึงเข้าสู่ยุครัฐที่มีบทบาทจำกัดอย่างเต็มตัว

นิยามศัพท์วิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์วิจัยเบื้องต้นไว้ดังต่อไปนี้

1. โลกาภิวัตน์ หมายถึงกระบวนการเชื่อมประเทศต่าง ๆ ให้เป็นประชาคมโลกที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใดสามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวางทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรม

ดังนั้นกระแสโลกาภิวัตน์จึงสามารถเกิดขึ้นได้ในยุคต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ เช่น โลกาภิวัตน์ในยุคล่าอาณานิคม หรือ โลกาภิวัตน์หลังยุคสหภาพโซเวียตล่มสลาย เป็นต้น

2. การประกอบธุรกิจ หมายถึงกิจกรรมทางทางเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการแสวงหาผลกำไรเป็นหลักโดยมีกระบวนการก่อให้เกิดผลตอบแทนทางการเงินในอัตราหนึ่ง จากการใช้เงินลงทุน (Money Capital) ในช่วงเวลาหนึ่ง

3. รัฐไทย หมายถึงกลุ่มหรือชุดของสถาบันทางการเมืองที่ประกอบด้วยรัฐบาลในฐานะผู้ตัดสินใจของรัฐและกลไกของรัฐที่เป็นระบบราชการ

4. การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (Corporatization) หมายถึงการแปรรูปจากรัฐวิสาหกิจเป็นบริษัทโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2542 ในการเปลี่ยนทุนของรัฐวิสาหกิจให้เป็นทุนเรือนหุ้นในรูปแบบของบริษัทโดยรัฐถือหุ้นข้างมาก

5. การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (Privatization) หมายถึงกระบวนการให้เอกชนเข้ามาเป็นเจ้าของรัฐวิสาหกิจในลักษณะต่าง ๆ เช่น การขายหุ้นของรัฐเหลือหุ้นต่ำกว่าร้อยละ 50 ขายหุ้นเป็นบางส่วน ส่วนหนึ่งรัฐยังถือหุ้นอยู่ และขายหุ้นให้เอกชนทั้งหมด

6. บทบาทของรัฐด้านรัฐพาณิชย์ หมายถึง บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐที่มุ่งแสวงหากำไรเป็นหลัก

7. บทบาทของรัฐในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค หมายถึง บทบาทในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสาธารณูปโภคของรัฐเพื่อส่งเสริมการประกอบธุรกิจในระบบเศรษฐกิจ

วิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่องบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในกระแสโลกาภิวัตน์หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ มีกระบวนการในการศึกษาความเป็นมาในอดีตและสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและมีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Gathering Data)
2. การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ (Triangulate)
3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ การใช้เอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง และการสังเกตการณ์ ดังนี้

1. เอกสารชั้นต้น (Primary Data) เป็นแหล่งของข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสารชั้นต้นที่สำคัญ เช่น ประชุมศิลาจารึก ประชุมพงสาวดาร จดหมายเหตุ อุตชีวประวัติ คำให้การสนธิสัญญาและสัญญาต่าง ๆ กฎหมายต่าง ๆ บันทึกชาวต่างชาติ เช่น มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ เซอร์จอห์น เบาว์ริง เอกสารคอร์ฟอร์ด เป็นต้น หลักฐานทางภาพและเสียงในประวัติศาสตร์ เช่น ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ ภาพถ่าย ภาพวาด แผนที่ แผนที่ภูมิ เทปบันทึกเสียง เป็นต้น

2. เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์มาแล้วในระดับหนึ่ง เช่น ตำราเรียนทางประวัติศาสตร์ ตำราทางวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือพิมพ์ วารสาร พจนานุกรม สารานุกรม เป็นต้น

โดยผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าและเก็บข้อมูลจากห้องสมุดของส่วนงานต่าง ๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สำนักหอสมุดปรีดิพนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยบูรพา ห้องคลังข้อมูลภาควิชาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร ท่าพระจันทร์ สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

การตรวจสอบข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวม เพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำ (Validity) และเชื่อถือได้ (Reliability) ผู้วิจัยจะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Methods) ในการตรวจสอบข้อมูลและมีวิธีการดังนี้

การตรวจสอบข้อมูลภายใน (Internal Approach)

1. การตรวจสอบด้านตัวผู้เขียนข้อมูล (Investigator Checking) เป็นการตรวจสอบคุณสมบัติของตัวผู้เขียนข้อมูลว่ามีความรู้ความชำนาญในด้านข้อมูลที่เกี่ยวข้องนั้นมากน้อยเพียงใด
2. การตรวจสอบด้านทฤษฎี (Theory Checking) เป็นการตีความและให้ความหมายกับข้อมูลที่ได้มาโดยการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดหรือทฤษฎีว่าผลการให้ความหมายหรือการตีความหรือข้อสรุปจากจะเหมือนกันหรือแตกต่างไปจากเดิม เพื่อสร้างข้อสรุปที่หนักแน่น

การตรวจสอบข้อมูลภายนอก (External Approach)

การตรวจสอบด้านข้อมูล (Data Checking) เป็นการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการตรวจสอบกับหลักฐานร่วมสมัยอื่น ๆ เพื่อให้ทราบว่าข้อมูลนั้นมีความจริงเป็นอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยฉบับนี้จะเป็นการตีความข้อมูล (Interpretable) จากตัวแบบการวิเคราะห์ที่พัฒนาขึ้นจากทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอันจะเป็นตัวชี้้นำในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นเป็นการใช้ตัวแบบเป็นเครื่องมือมากกว่าเป็นผลการวิเคราะห์เนื่องจากผลการวิเคราะห์ต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม (Social Reality) ดังนั้นในกระบวนการวิเคราะห์ภายใต้ตัวแบบจึงต้องมีการใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ เช่น การแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ (Periodization) เป็นต้น

การนำเสนอเนื้อหา

ในการนำเสนอผลการศึกษาดำเนินการตามวัตถุประสงค์วิจัย ผู้ศึกษาจะแบ่งเนื้อหาออกตามแนวทางวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. บทที่ 1 : จะนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อความสำคัญของปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย และประโยชน์คาดว่าจะได้รับ การสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดโลกาภิวัตน์ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทภาครัฐ เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งนิยามศัพท์วิจัย นอกจากนี้ในการนำเสนอผลการศึกษาดังแต่บทที่ 2-5 นั้น จะนำเสนอตามการแบ่งช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ (Periodization) ในวิทยานิพนธ์นี้จะใช้เกณฑ์การแบ่งช่วงเวลาโดยอาศัยปัจจัยเชิงโครงสร้างทั้งทางด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคม แต่จะเป็นด้านใดนั้นขึ้นอยู่กับประเด็นใดมีความสำคัญต่อการกำหนดเชิงโครงสร้างหลังจากที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ดังนั้นวิทยานิพนธ์นี้จะแบ่งช่วงเวลาตามยุคสมัยได้ดังนี้

ก. ยุคหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงในช่วงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ตั้งแต่ พ.ศ. 2398-2475 เป็นการแบ่งช่วงเวลาโดยอาศัยปัจจัยของกระแสโลกาภิวัตน์ยุคล่าอาณานิคมและระบบการเมืองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ข. ยุคชาตินิยม คือในช่วงปี พ.ศ. 2475-2503 เป็นการแบ่งช่วงเวลาโดยคำนึงถึงปัจจัยเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม กล่าวคือเป็นการใช้อุดมการณ์ทางการเมืองแบบชาตินิยมเพื่อสร้างระบบทุนนิยมโดยรัฐและระบบการเมืองในระบอบอำมาตยาธิปไตย

ค. ยุคพัฒนา คือในช่วงปี พ.ศ. 2504-2540 เป็นการแบ่งช่วงเวลาโดยอาศัยยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนาแบบใหม่ที่เน้นการประกอบธุรกิจภาคเอกชนและจำกัดบทบาทของรัฐที่เป็นเพียงผู้สร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

ง. ยุคหลังวิกฤตเศรษฐกิจภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ของลัทธิเสรีนิยมใหม่ คือในช่วงปี พ.ศ. 2540-2547 เป็นการแบ่งช่วงเวลาโดยคำนึงถึงกระแสโลกาภิวัตน์สมัยใหม่ที่เข้ามามีบทบาทเป็นทางการในประเทศไทยภายใต้การขับเคลื่อนของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ซึ่งมีผลเป็นที่ประจักษ์ในเรื่องการประกอบธุรกิจของรัฐเพื่อการประกาศใช้พระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2542 ที่มุ่งการแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นบริษัท

2. บทที่ 2 : บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในอดีตจนถึงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จะนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในอดีตจนถึงสนธิสัญญาเบาว์ริง และบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

3. บทที่ 3 : บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในยุคชาตินิยม จะนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อบทบาทด้านการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและระบบสาธารณูปโภค และบทบาทด้านรัฐพาณิชย์ในการประกอบกิจการรัฐวิสาหกิจในยุคชาตินิยม

4. บทที่ 4 : บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยในยุคพัฒนา จะนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยช่วงการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า และบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยช่วงการผลิตเพื่อการส่งออก

5. บทที่ 5 : บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ของลัทธิเสรีนิยมใหม่ จะนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจของกองทุนการเงินระหว่างประเทศหลังวิกฤตเศรษฐกิจ แผนแม่บทการปฏิรูปรัฐวิสาหกิจ และบทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทย ภายใต้พระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2542

6. บทที่ 6 : สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ จะนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อสรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา การเสนอแนะเชิงนโยบาย และการเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป